ט ממזרח למערב. ויש מסדרין מלפון לדרום, כמו שכתבו סמ"ג [עשין קסג רט, ד] והרמב"ם [בית הבחירה ג, יב], ונהרא נהרא ופשטיה [תרומת הדשן סימן קד]. זה לשון רש"ל [סימן פה], ויהיו מונחים ממזרח למערב, ואל תשגיח במנהג, עכ"ל. ולי נראה דאין (יא) לזה ממנהג, דיש לו על מה לסמוך: (יב) קודם מנחה. וכן פסק רש"ל [שם]. ובדרכי משה [אות ג ד"ה ומדליקין] כתב, ואין אנו נוהגין כן, אלא מדליקין בין מנחה למעריב. ונראה לי, דאם הוא סמוך למשיכה, וטרם שיצאו מבין בתי הכנסת יתקדש היום, יברך ודליק מיד, דמכל מקום איכא פרסומי ניסא כשנאים אמ"כ בבית הכנסת, (יג) ודמי להדליק נרתו בשעה שאין שם איש ואמ"כ נאו אנשים. וכן הוא במהרי"ל [הלכות חנוכה עמוד מד] שהדליקו נרות בואם בבית הכנסת: יא יוכל השמש וכו'. אבל בביתו צריך הוא להדליק כולם (לנוס סעיף ח). אבל רש"ל בתשובה [סימן פה] כתב שגם בביתו רשאי לעשות כן, ע"כ. וכן נראה לי, שכן מצינו ביומא פרק ג' [לא, ב] קרנו ומרק אחר על ידו וכו', ע"ש. ועיין בחולין פרק ב' [כט, א]:

ז (ז) ומסדרן ממזרח למערב. דומיא דמנורה דקיימא ן [מנחות לא, ב] דהנרות היו מסודרין במקדש בין מזרח למערב, יסדר גם נרות חנוכה: (ח) ומברכין בבית הכנסת. [ד"ה ומברכין] [ר"מ מינץ] בתשובה סימן (מ"ו) [מג] [בו], דאם [רמ"א] מתפלל בערב חנוכה, ידליק הנרות, משום שהתיגו. אבל [מ"ר] ערבית דחנוכה [ד"ה מאי] ו[יתפלל בו]: (ט) חצר שיש לה שני פתחים כו'. הכ"ל [עמוד מ ד"ה מאי] הקשה מאי שנא מהא דפרק קמא דברכות [ח, ב] דאמר לענבר לאמורי בית הכנסת בשבת שהלבור מתפללין, ולא אמרן דליית ליה פתחא אחריתא, אבל אי ליה פתחא אחריתא ליית ן דאמרינן בפתחא אחריתי ליית ן דאמרינן בפתחא אחריתי מ והכא נמי נימא דאע"ג דחזו דאדליק בחד פתחא, לא למתפדיה, דאמרינן באידך פתחא אדליק. ומיהו דשאני מפלה דאי מצלי הוי פורק עול מלכות שמים לא תשדי ליה בכך. ועוד י"ל, דשאני נר חנוכה דיש בה תקון נמשך טפי מבתפלה. ועוד מילוקים אחרים. ולפענ"ד נראה לי דאם שכל מקום שיש חצר ריך הוא לעשות כדי שיהא נקי מה' ומיקרא

(ט) ובבית הכנסת מניחו. ועיין בכנסת יחזקאל [סימן יז ד"ה הנה] שכתב, בקהלות אה"ו בבית הכנסת הגדולה באלטונא, שהיא ראשונה במנין ובנין, מסדרין בין צפון לדרום. ובשאר בתי הכנסת קטנים, זה בבה כו'. אף שהמסדרים בין מזרח למערב הוא בשו"ע, וכן כתבו רש"ל [שו"ת סימן פה] וט"ז [ס"ק ח], מכל מקום נראה לי עיקר כרמב"ם [בית הבחירה ג, יב] ורי"ב [סימן ת"י. ולכן גזר אומר שיהיו כולם נמשכין אחר בית הכנסת (מ)לסדר ל) בין צפון לדרום, כמו הבית הכנסת הגדולה. אף דלא שייך במנהג לא תתגודדו, ומכל שכן בשלש קהילות אה"ו שהם ככל בית דין בעיר אחת, כמו שכתב המג"א סימן (ת"צ) [תצג] [לא] [ס"ק ח], מכל מקום בדברי המג"א קצת צ"ע, ומוטב שיהיו כל הבתי הכנסת שווים לטובה, ע"ש. ועיין במור וקציעה [ד"ה וכתב במג"א] שאם אין בבית הכנסת עשרה, אין להדליק בברכה. ועיין לקמן ס"ק י"ב: (י) ומברכין. עיין באר היטב. ומה שכתב בשם החכם צבי סימן פ"ח שתמה על זה, שאין תמיהתו רק על המחבר שכתב דין זה, דהא עיקר טעם הריב"ש [סימן קיא] הוא דמברכין כמו שמברכין על הלל בראש חדש שהוא ממנהגא (ועיין באר הגולה אות פ), א"כ המחבר שפסק בהלכות ראש חדש [סימן תכב סעיף ב] כהרמב"ם [שם] ג, ז], וכתב שכן נוהגין בארץ ישראל וסביבותיהם, וא"כ לדידהו אין לברך בנר בית הכנסת, ע"ש. אבל לדידן דמברכין בהלל דראש חדש, גם החכם צבי מנטה דשפיר מברכין אנרות בית הכנסת. ומה שכתב באר היטב כתב רמ"א בתשובה כו', וצ"ל רמ"מ סימן מ"ג והוא ראשי חיבות מוהר"ם מינץ, וכמו שכתוב ביד אפרים. ומצאתי במחזיק ברכה [אות ט] ובנודע ביהודה [מהדורא תנינא או"ח סימן קמא] שהרגישו בזה. ועיין שם במחזיק ברכה [אות י] ובנודע ביהודה שכתבו שזהו לענין להדליק בציבור, מה שאין כן בביתו בוראי מברך שהחיינו. ועיין מג"א סימן תקנ"א [ס"ק מב] בס ע"ש. ועיין מה שכתוב ביד אפרים בזה: (יא) בביתו. עיין באר היטב. ועיין במחזיק ברכה [אות ח] בשם זרע אמת [ח"א או"ח סימן צז] אם הדליק בלי הראשונה בביתו ואח"כ מדליק בבית הכנסת, יברך שהחיינו ג"כ. ואם הדליק קודם בבית הכנסת, לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו, אם לא שמדליק לחבר ג"כ אשתו ובני ביתו, ע"ש: (יב) קודם מנחה. ועיין לעיל (ס"ק) [סעיף] ז' [ס"ק ס]. מה שכתבתי בשם מור וקציעה דחולק על זה, אלא כיון שהיא מ פרסומי ניסא צריך שיהיה עדה כשעת מעשה. ומכל מקום כשהשעה דחוקה אין לבטל ההדלקה, רק ידליק בלא ברכה, ע"ש. ומה שכתב [באר היטב] בשם השב יעקב חלק ב', ע"ש דמבואר דבמקום שיש מנהג להדליק בכל השנה באותה מנורה, דליכא היכר, אם הנרות של שעות גדולים שדלקים עכ"פ עד חצות לילה כמנהג בבית הכנסת, פשיטא דהוי היכרא טובא. אלא אפילו כשמדליקין בשמן זית וכן בכל השנה באותה מנורה, או יפסיק בשבת קודם ולא ידליק באותן נרות דאז הוי היכר פרסומי ניסא, כמו שכתב [לבוש סימן תקפא סעיף א] לענין שמפסיקין לחקרע בערב ראש השנה כדי להפסיק בין תקיעות דאורייתא לדרבנן, הדין לענין פרסומי ניסא דרבנן, ע"ש. ולענ"ד צ"ע אם יש לבטל בשביל זה ההדלקה שנוהגין תדיר להדליק ולכבוד שבת במנורה זו בבית הכנסת בשביל שיהיה בשבת חנוכה שאחר זה פרסומי ניסא. ואין זה דומה לתקיעות כלל, כמובן. ויותר נראה שידליק איזה שבתות קודם נרות פשוטים בשאר נרות של בית הכנסת וכשידליק עתה שכן דין איכא פרסומי ניסא. ואע"ג דגם לגבי שבת אמרינן [סימן רסד סעיף ו] דשמן זית מן המובחר, מכל מקום אין קפידא כל כך כמו אם לא ידליק כלל, ומכל שכן אם ידליקו בשבתות קודם נרות שעות, שלדעת הב"ח [שם עמוד קה ד"ה ואם ברך שעות] נרות שעות דידן הוי בשמן זית, שהרי אורם [מצוה] דמדייקו מנר שיש לו שחי פיות כו', ע"ש: (יג) השמש. עיין באר היטב. ועיין במור וקציעה שהסכים ללבוש, וכתב דבעל נפש יחוש, כיון שהוא [אות יב] להיות מן המהדרין אינו בדין שעול מצות יהיה עליו כמשור, ע"ש. והביאו מחזיק ברכה [אות יב]:

שערי תשובה

(ט.) ובבית הכנסת מניחו. ועיין בכנסת יחזקאל [סימן יז ד"ה הנה] שכתב, בקהלות אה"ו בבית הכנסת הגדולה באלטונא, שהיא ראשונה במנין ובנין, מסדרין בין צפון לדרום. ובשאר בתי הכנסת קטנים, זה בבה כו'. אף שהמסדרים בין מזרח למערב הוא בשו"ע, וכן כתבו רש"ל [שו"ת סימן פה] וט"ז [ס"ק ח], מכל מקום נראה לי עיקר כרמב"ם [בית הבחירה ג, יב] ורי"ב [סימן ת"י. ולכן גזר אומר שיהיו כולם נמשכין אחר בית הכנסת (מ)לסדר ל) בין צפון לדרום, כמו הבית הכנסת הגדולה. אף דלא שייך במנהג לא תתגודדו, ומכל שכן בשלש קהילות אה"ו שהם ככל בית דין בעיר אחת, כמו שכתב המג"א סימן (ת"צ) [תצג] [לא] [ס"ק ח], מכל מקום בדברי המג"א קצת צ"ע, ומוטב שיהיו כל הבתי הכנסת שווים לטובה, ע"ש. ועיין במור וקציעה [ד"ה וכתב במג"א] שאם אין בבית הכנסת עשרה, אין להדליק בברכה. ועיין לקמן ס"ק י"ב: (י) ומברכין. עיין באר היטב. ומה שכתב בשם החכם צבי סימן פ"ח שתמה על זה, שאין תמיהתו רק על המחבר שכתב דין זה, דהא עיקר טעם הריב"ש [סימן קיא] הוא דמברכין כמו שמברכין על הלל בראש חדש שהוא ממנהגא (ועיין באר הגולה אות פ), א"כ המחבר שפסק בהלכות ראש חדש [סימן תכב סעיף ב] כהרמב"ם [שם] ג, ז], וכתב שכן נוהגין בארץ ישראל וסביבותיהם, וא"כ לדידהו אין לברך בנר בית הכנסת, ע"ש. אבל לדידן דמברכין בהלל דראש חדש, גם החכם צבי מנטה דשפיר מברכין אנרות בית הכנסת. ומה שכתב באר היטב כתב רמ"א בתשובה סימן (ת"צ) [תצג] [לא] [ס"ק ח], והוא טעות סופר בס"ז, וצ"ל רמ"מ סימן מ"ג והוא ראשי חיבות מוהר"ם מינץ, וכמו שכתוב ביד אפרים. ומצאתי במחזיק ברכה [אות ט] ובנודע ביהודה [מהדורא תנינא או"ח סימן קמא] שהרגישו בזה. ועיין שם במחזיק ברכה [אות י] ובנודע ביהודה שכתבו שזהו לענין להדליק בציבור, מה שאין כן בביתו בוראי מברך שהחיינו. ועיין מג"א סימן תקנ"א [ס"ק מב] בס ע"ש. ועיין מה שכתוב ביד אפרים בזה: (יא) בביתו. עיין באר היטב. ועיין במחזיק ברכה [אות ח] בשם זרע אמת [ח"א או"ח סימן צז] אם הדליק בלי הראשונה בביתו ואח"כ מדליק בבית הכנסת, יברך שהחיינו ג"כ. ואם הדליק קודם בבית הכנסת, לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו, אם לא שמדליק לחבר ג"כ אשתו ובני ביתו, ע"ש: (יב) קודם מנחה. ועיין לעיל (ס"ק) [סעיף] ז' [ס"ק ס]. מה שכתבתי בשם מור וקציעה דחולק על זה, אלא כיון שהיא מ פרסומי ניסא צריך שיהיה עדה כשעת מעשה. ומכל מקום כשהשעה דחוקה אין לבטל ההדלקה, רק ידליק בלא ברכה, ע"ש. ומה שכתב [באר היטב] בשם השב יעקב חלק ב', ע"ש דמבואר דבמקום שיש מנהג להדליק בכל השנה באותה מנורה, דליכא היכר, אם הנרות של שעות גדולים שדלקים עכ"פ עד חצות לילה כמנהג בבית הכנסת, פשיטא דהוי היכרא טובא. אלא אפילו כשמדליקין בשמן זית וכן בכל השנה באותה מנורה, או יפסיק בשבת קודם ולא ידליק באותן נרות דאז הוי היכר פרסומי ניסא, כמו שכתב [לבוש סימן תקפא סעיף א] לענין שמפסיקין לחקרע בערב ראש השנה כדי להפסיק בין תקיעות דאורייתא לדרבנן, הדין לענין פרסומי ניסא דרבנן, ע"ש. ולענ"ד צ"ע אם יש לבטל בשביל זה ההדלקה שנוהגין תדיר להדליק ולכבוד שבת במנורה זו בבית הכנסת בשביל שיהיה בשבת חנוכה שאחר זה פרסומי ניסא. ואין זה דומה לתקיעות כלל, כמובן. ויותר נראה שידליק איזה שבתות קודם נרות פשוטים בשאר נרות של בית הכנסת וכשידליק עתה שכן דין איכא פרסומי ניסא. ואע"ג דגם לגבי שבת אמרינן [סימן רסד סעיף ו] דשמן זית מן המובחר, מכל מקום אין קפידא כל כך כמו אם לא ידליק כלל, ומכל שכן אם ידליקו בשבתות קודם נרות שעות, שלדעת הב"ח [שם עמוד קה ד"ה ואם ברך שעות] נרות שעות דידן הוי בשמן זית, שהרי אורם [מצוה] דמדייקו מנר שיש לו שחי פיות כו', ע"ש. ועיין שם בשבות יעקב מה שכתב ליישב קושיית ביטו בעל אליהו זוטא [ס"ק ז] על התוספות בשבת דף כ"א [ד"ה] להיות מן המהדרין אינו בדין שעול מצות יהיה עליו כמשור, ע"ש. והביאו מחזיק ברכה [אות יב]:

באר היטב

(י) ומברכין. עיין בתשובת חכם צבי סימן פ"ח מה שמתמה על זה. [רמ"א] [כ"מ מינץ] [בו] בתשובה סימן (מ"ו) [מג], דאם אבל מתפלל [ידליק ו]יתפלל [בו] ע"ש, [ט"ז ס"ק ח]: (יא) בביתו. משמע אפילו [ליכור שמדליק נרך לחזור ולהדליק בביתו: (יב) קודם מנחה. וכן [רש"ל. ובדרכי משה כתב, ואין אנו נוהגין כן, אלא מדליקין בין מנחה למעריב ונראה לי דאם הוא סמוך למשיכה וטרם שיצאו מבין בתי הכנסת יתקדש היום, יברך ודליק מיד, דמכל מקום איכא פרסומי ניסא בבית הכנסת, מ"מ ע"ש. ועיין בתשובת חכם צבי סימן מ"ג [ס"ק ח], והוא טעות סופר בס"ז, וצ"ל רמ"מ סימן מ"ג (יג) השמש וכו'. אבל בביתו צריך הוא להדליק כולם, לנוס. אבל [רש"ל] בתשובה כתב שגם בביתו רשאי לעשות כן, וכן נראה לי, שכן מצינו ביומא פרק ג' [לא, ב] קרנו ומרק אחר על ידו וכו', ע"ש, ועיין בחולין פרק ב', [מ"ש ס"ק ח]

יד אפרים

(מ"ז ס"ק ח) כתב רמ"מ (ר"ל ר' משה מינץ) בתשובה סימן מ"ג כך ערבית דחנוכה ידליק ויתפלל, כצ"ל:

הגהות והערות

כד) תוספת מהדורת אמ"ל מנ"מ:

כה) תיבת "לו" טעות סופר: (מאמר מרדכי) ועיין מגלים השקל ס"ק ט ומשנטות וכב אות ז:

כו) תוקן במהדורת פרנקל מקמ"ה, וכ"ה יד אפרים, מקור חיים, קנאות הגרי"פ, שיורי נקם, מוקפת שנת, כמר כהוה ושערי תשובה [ס"ק ח] בשם מחזיק ברכה ונודע ביהודה. ועיין עוד מזמה למה [נילקוט מפרשים], ומה שכתבנו נהפכה שם:

כז) נוסף במהדורת פרנקל מקמ"ה, וכ"ה מקור חיים, יד אפרים ושנתי אמ"ל:

כח) עיין הערה כו:

כט) תוקן מהדורת ווילנא תרי"ט:

ל) תוקן ע"פ עטרת השלמה:

לא) תוקן ע"פ שו"ת כנסת יחזקאל שם:

לב) תוקן ע"פ דמשק אליעזר:

לג) בפירוש המשניות שלפניו ליתא. אך הכסף משנה שם סוף הלכה יב הביא כן בשם הרמב"ם בפירוש המשנה:

לד) (עוד שם עמוד תרכא בשם תמ"ק שם בהגהות אות ג):

(*) (נראה לי שצריך לומר לו [בה] כנרות המנורה, וכן הוא בתרומת הדשן סימן קד, ודוק) [בד]:

פ. כמו שמבארין על הלל דרשם תדש, [ו] אע"פ שאינו אלא מנהג, [ריב"ש סימן קיא]:

ג. מימרא דרב הונא וכדמפרש רבא שם דף כ"ג [ע"ש]:

ציונים לרמ"א

(*) דברי עצמו:

מ) תרומת הדשן סימן ק"ד וב"י [עמוד תרכא ד"ה ומ"ש שממיסה בדמוס]:

נ) ריב"ש סימן קי"א:

ס) כל בו [סימן מד ד, ה] ואבודרהם [עמוד רמ; מהרי"ל הלכות חנוכה עמוד מד]:

ע) מהרי"ל [שם עמוד מו]:

R.S. (1)

משבצות זהב

(ו) ומסדרן. עיין ט"ז. עיין ב"י [עמוד תרכא ד"ה ומ"ש שמניחה], תרומת הדשן [סימן] ק"ד פלוגתא דרבי ורבי אלעזר ברבי שמעון, פרק שתי הלחם. ולהרמב"ם ז"ל [בית הבחירה ג, יב] צפון ודרום מונחין. ועיין בפרי חדש [שם ד"ה ומ"ש מסדרן] ולבוש [סעיף ח], בפוזנא מסדרן מצפון לדרום, ונהרא נהרא פשטיה. והמנורה לכולי עלמא לצד דרום קרוב לדרום, דהיינו מימין השליח ציבור אצל העמוד, שם יעמידו המנורה, זכר למקדש שהיה המנורה לצד דרום לכולי עלמא. ועיין תרע"ו סעיף ה' התחלה איך ידליק. ומה שכתב בהג"ה או בדרום המנורה, באר הגולה הגיה או בנרות המנורה, היינו או שיתן נר חנוכה בכותל דרום, או במנורה העומדת לצד דרום. דהא פסק המחבר למעבד. ואף למנהג צפון ודרום גם כן י"ל מתחיל נר ראשון בימני, [סימן] תרע"ו סעיף ה', מכל מקום הא כתב כאן מזרח מערב: (ח) ומברכין. עיין ט"ז. משמע בשאר ערבית חנוכה דאין מברכין שהחיינו, יוכל האבל להדליק נר חנוכה. ומתפלל מנחה מעריב האבל בחנוכה, ושחרית עד ברוך שאמר. ובט"ו באב ושבט ליג בעומר דלית הלל, י"ל דהאבל מתפלל שחרית ג"כ. ובחול המועד דהוה כיום טוב, מנאתי לפעמים להניח האבל להתפלל מנחה ומעריב. ובסימן קל"א [אשל אברהם אות ז] כתבנו מזה. ועיין סימן תקפ"א בדיני השליח ציבור, ואי"ה שם [אשל אברהם אות ד—ו; משבצות זהב אות ג] יבואר עוד בזה: (ט) חצר. עיין ט"ז. בסימן צ' סעיף ה', יע"ש. והכוונה נראה לי, דכשיש שני פתחים לבית הכנסת דרך חצרים, היינו שלא יצטרכו לעבור נגד המתפללים כו', א"כ אין חשד בע"ש שעובר ואין נכנס כלל לבית הכנסת, שכבר התפלל וטרוד בדברי תורה.

אשל אברהם

ט ממזרח. עיין מ"ש. תרומת הדשן סימן (ק"ו) [קד]. ועיין ר"מ פרק ג' מהלכות בית המקדש הלכה י"ב, והר"מ ז"ל [בהשגות שם] וכפרי חדש כאן [אות ז ד"ה ומ"ש מסדרן]. ובלבוש [סעיף ח] מנהג פחות בין לפון לדרום. וחזו שכתב המ"א אין לזה ממנהג שיכא דנהוג בין לפון לדרום. ועיין רש"י מנחות ל"מ ב' [ד"ה מדמכין] מערבי, נר דאשון לצד מערב. ובלבוש ס"ו [ע"ב ד"ה ממנה] ושנה כ"ב [ע"ב ד"ה ובה] פירש כתוספות מנחות [שם, ב ד"ה מדמכין] נר שני ממזרח, יע"ש. ובמנחות ס"ו ב' מתון לפרוכת העדות בשאל מועד, פקוק ויקרא כ"ד [ג] פרשת אמור, ובשנה [שם] נרשם [נשיא יתקב] שמות כ"ז [כא] פרשת תצוה, ויל"ג שמי מיכות בהכהת, יע"ש, כי כן דרך הש"ס לפעמים. ובר"א מזרחי ז"ל פרשת אמור [כד, ג ד"ה וכנומינו] והלא כולן מון לפרוכת, וי"ל דנר ראשון לצד מערב, וזה סימן מתון לפרוכת, מיד העדות, נר מערבי, אין הספק נר אחר בימיהם, והיה דולק יום ולילה. וכפרשת תצוה "על" העדות, יהיה ג"כ על פי דרש דרכך זה, על בסמוך. ולפי זה לא לרבי [מנחות שם, ב] דרש בפרשת בהעלותך [במדבר ח, ב] אל מול, הכל מועד, פקוק ויקרא כ"ד [ג] פרשת אמור, ובשנה [שם] נרשם [נשיא יתקב] שמות כ"ז [כא] פרשת תצוה, ויל"ג שמי מיכות בהכהת, יע"ש, כי כן דרך הש"ס לפעמים. ובר"א מזרחי ז"ל פרשת אמור [כד, ג ד"ה וכנומינו] והלא כולן מ

[קפב] דין שצריך להזביר של ר"ח בברכת המזון ומי שטעה ולא הזכיר.

ומיחייבינן לאדכורי של ראש חודש בברכת המזון בבונה ירושלים ואם טעה אין מחזירין אותו. דאמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חודש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו מאי טעמא דמצי פטר נפשיה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פי' שיכול להעביר עצמו בפירות ומיני תרגימא שאינו צריך לברך ברכת המזון אבל להתענות אין מתענין אם לא היה תענית צבור כרתנן אין גוזרין תענית על צבור בתחלה בראשי חדשים ואם התחילו אין מפסיקין הלכך אם טעה ולא הזכיר בברכת המזון אין מחזירין אותו ואם נזכר שטעה קודם שפתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון אבל אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב גומר ואין צריך לחזור:

[קפג] דין שאסור להספיד על מת בר"ח.

ובראש חודש אסור להספיד על מת דתניא מעשה ומתה אמו של בן זוא והספידה רבן גמליאל מספד גדול לא מפני שראוה לכך אלא להודיע שלא קירשו ב"ד את החודש הא למדת שר"ח אסור בהספד וע"כ נהגו לומר צדוק הדין כארת וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם מהו לומר צדוק הדין בר"ח כך ראינו שאם הוא לפני המטה קודם קבורת המת אומרים כדתנן נשים במועד מענות אבל לא מספחות ר' ישמעאל אומר המטות למטה מספחות בר"ח בתוכה ובפורים מענות ומספחות בוה ובזה לא מקוננות ואמרי' איזהו ענוי שכולן עונות כארת קינה ארת מרברת וכולן עונות אחריה ומשנה זו הלכה היא שאין מי שחולק עליה הלכך צדוק הדין אם הכל ענין כאחד מותר ואם אחד מתחיל והכל ענין אחריו אסור ודווקא לפני המת אבל לאחר קבורת המת אין אומרין אותו כלל דקתני נקבר המת לא מענות ולא מספחות וכל שכן שאין מקוננות בנות פלשתים תקוננה ושפתינו תרננה ישוב ה' שבות עמו כאשר כתוב בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דיבר:

נשלמה הערוגה הרביעית בהתחדש. בסדר ראש חדש. ממולאה בתואר השבלים. המובות העולות בקדש. ואספתי בעמרים מהתחסר. הלכות שבעה עשר ומימנם הרודש הז"ה לכם:

הערוגה החמישית ענין חנוכה

[קפד] דין מהו לעשות מלאכה בחנוכה.

תנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי חנוכה אינון דלא למיספר בהון שבקן נכנסו יוונים להיכל מיטמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמנה ימים בהלל ובהודאה פירש רבינו שלמה זצ"ל לא שאסרום במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל ובמקומינו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה ואין להקל במנהגו דמאחר שנהגו קבעו הדבר עליהם לחובה ומצינו כיוצא בזה בירושלמי. כל הדברים תלו אותם במנהג נשייא דנהגן דלא למעבד עבידתא בריש ירחא ובאפלקי שבתא עד דתתפני סדרא ובשני ובחמשי ער דתתפני תענייתא מנהג הוא ועוד אמרינן התם כל דבר שטועין בו באיסור אתה רשאי להתירן וכל דבר שיודעין שמותר תוהגין בו איסור אי אתה רשאי להתירו ופי' רבינו אפרים וצ"ל דווקא בתלמיד חכם אבל בעם הארץ לא וכל שכן בני מדינה שאינו בני תורה מהוא מעשה דאמרינן בפרק ר' אליעזר אומר תולין שלחו ליה בני בשכר ללוי כשותא בברמא מהו ושלח להו לאיסורא:

תנו

[קפה] דין הלכות נר חנוכה והדלקה וברכותיה.

תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. רבינו שלמה זצ"ל פירש מניחה מבחוץ משום פרסכא ניסא ולא ברשות הרבים אלא (בחציחה) [בפתחים] שבבתיהן שהן סמוכין לחצר. ואם היה דר בעליה שאין לו בית בחצר להניחה שם מניחה מבפנים כנגר (החלון)[הפתח] הסמוך לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. כתב בעל הדברות ז"ל אחר שנתנו בשעת הסכנה נהגו ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה מבחוץ ואם לאו מניחה על שולחנו. אמר רבא נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים היכא מנה להו רב אחא ברי' דרבא אמר מימין ודב ירמיה מריפתי אמר משמאל והלכתא משמאל כרי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית במלית מצויצת ביניהן. רבינו אפרים ז"ל היה אומר עתה בזמן הזה שאין מדליקין מבחוץ מוטב להניח מצד ימין מבפנים ויש חולקין עליו גם בעיני אינם נראין לי דברי רבינו אפרים וצ"ל דכיון דטעמא הוי כרי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל מה לי אם הדליק בחוץ מה לי אם הדליק בפנים. אמר רב הונא משמיה דרבא נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה בסוכה ומבוי. כתב בעל הדברות ז"ל נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת ויש מקומות שנהגו להניחה על הפתח ויש שמניחין אותה באמצע בית הכנסת עד כאן דבריו. ונם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה. ומורי ר' יהודה אחי עני נר"ו היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עליה וכן דעתי נוטה כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו מה צורך להדליק בבית הכנסת ואילו היו אורחין ישנין בבית הכנסת היו הם צריכין להדליק דקי"ל אכסניי חייב בנר חנוכה ואם אין שם אורחין מה צריך להדליק ושכא מפני שהיא בית דירה (6) אין להדליק. אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך ור' ירמיה בר אבא אמר הרואה נר חנוכה צריך לברך מאי מברך אמר רב יהודה יום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתים מכאן ואילך המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת מאי מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. היכן צונו רב אדא אמר מלא תפור רב נחמן אמר שאל אביך וינך. הרואה מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו מיכן ואילך ממעט ומן ובמטבע ברכות שטבע רבינו יוסף זצ"ל מצאתי ברכה חנוכה שטיבעה להדליק מעות סיפר הוא ואע"פ שבכל הספרים כתוב בהן להדליק הדא דסגיא לה על ידי שליח ועור אי רוקא הוא להדליק מפני מה לא השיב רב פפי לרב פפא כשאמר לו התם היכי (בו) נימא ניכא למל לשתוט לא מני דלאו איהו מהיל דלאו איהו שחיט אמאי שתיק ליה איבעי ליה למימר נהי דלא מני דלאו איהו מהיל ושחיט לימא למל ולשתוט דהא נר חנוכה מני לה ע"י שליח ומברכינן עליה להדליק אלא מעות סיפר המבוע בספרים ומפורש בלולב הגזל ירושלמי כיצד מברכין על נר חנוכה בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות הדלקת נר חנוכה. והא ראמרינן הרואה צריך לברך פי' רבינו שלמה זצ"ל בשם רבו רבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל כגון שאין בדעתו להדליק בביתו כגון שהיה הולך בספינה או שהיה עובר בדרך שלא היה יכול להגיע בביתו וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל. אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה פי' שאסור ליהנות ממנה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם השוב הוא אע"ג דאיכא מדורה צריך. אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה פי' לפי שאסור להשתבש לאורה ופי' בעל הדברות ז"ל דוקא תשמיש חול נקט אבל תשמיש קדושה מותר וכן מצאתי מה שאסור להרצות [מעות] כנגד נר חנוכה אומר רבינו הוא הדין דאסור לבדוק קטרות בוטות וצלוחיות לאורה או כל דבר הצריך עיון ונראה דוקא דרך בוזין הוא שאסור ולא נקט הרצייה מעות אלא משום שהוא מלאכת חול אבל לקרות לאורה מותר דליכא בזוי מצוה. מיהו בשבת יהא בדל ממנה במו משאר נרות. ועוד דעתו לומר דמינה שמעינן לשאר מצות כמו מעקה או ציצית וסוכה שאסור להשתמש בהן דרך בוזין לדרוש עליהן: תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו פי' רבינו שלמה זצ"ל נר אחד לכל לילה לאיש ולכל בני ביתו ומהדרין נר לכל אחד ואחד פי' נר אחד לכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית ומהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון שמנה מיכן ואילך פותח והולך ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד מיכן

(6) מלי' כ' מסקי. נמצן מכנסת נכית מכנסת מהנו מן ה"ב מפסקא דלית נמו נית דירה.

(3)

דהא דשרי גבי מולך ההוא ולא אנוס ולא מוטעה, וליכא לא מלקות ולא מיתה, אלא דמשום קדוש השם יש לו ליהרג ואל יעבור. אבל אם עבר ולא נהרג אין בו לא מלקות ולא כרת ולא מיתה, כיון שעשה באונס. אלא הכא מירתא אדם שחיקהו קאמר, דומיא דהמן שלא היה בו סכנת נפשות, אלא מירתאו שלא יחיק להם שהיה גדול בעיני המלך. ובני הא אמר אמי שהוא חייב. דהרי הוא כאלו עובדה מרצונו. ורבא אמר פטור, דכל שאינו מודה בה שיש בה כח לעשות כלום ואינו עובדה מרצונו אלא מאהבת אדם או מירתאו פטור[13].

עוד אפשר לדמוק לדעת הר"ם ז"ל דיותר יש לפטור עובד מאהבה ומירתא אלא קבלת אלהות, משום דדמי לאנוס, אע"פ שעבדה דרך עבודתה, ממי שעובד ומכוין לאות. כיון שעובד ברצון מה שדרך עבודתה באותו דור, אלא שעובדיה מושבין שהע"ג ההיא מושקת באותו דור, כדאמרינן בפסחים[14] שרא דעניותא גבל שמיה, חה טועה מה ומכוין למוייה. ולזה כתב הרב ז"ל חייב ומביא קרבן על שגגתו. ור"ל שאינו מזיד ואינו בר עקילה וכרת אלא חייב חטאת כשוגג.

סימן קיא

עוד כתבת ידוע הוא שכל אחד מישראל חייב במצות נר חנוכה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור כסותו יצן המצוה חביבה. וא"כ כל אחד חייב להדליק ולברך בביתו. ומה שנהגו כל ישראל להדליק ש"צ או השמש בבהכ"נ למה. אי לפרסומי ניסא כל אחד חייב להדליק בביתו, ואי להוציא עניים ידי חובה כמו קדוש, הרי העני המתפרנס מן הצדקה חייב להדליק בביתו. וכמו שבליל הפסח אין מקדשין בבית הכנסת כן ראוי לעשות בנ"ח. א"כ הברכה שמברך המדליק בבית הכנסת יראה שהיא לבטלה. ואם נאמר להוציא עצמו באותה הדלקה בודאי אינו יוצא משום חשד. שאם חצר שיש לה שני פתחים לב' רוחות צריכה שתי נרות כרבא[1] משום חשד שמא לא הדליק. כ"ש החזן או אחר שחייב להדליק בביתו. ועוד שלא נהגו כן אלא שחחזר ומדליק בביתו. ובקשתי וחפשתי טענה להציל החזן מברכה זו והיא קרובה ממנו.

תשובה המנהג הזה להדליק בבהכ"נ מנהג ומיקין הוא משום פרסומי ניסא. כיון שאין אנשו יכולין לקיים המצוה כתקנה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כדתנן[2] בהיא דגמל טעון פשתן וכו'. וכיון שעתה שיד האומות תקפה עליו ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד. לזה הנהיגו להדליק בבהכ"נ לקיים פרסומי ניסא.

ואע"פ שאין מברכין על המנהג, זהו במנהג קל, כמו מנהג של ערבה שאינו אלא תבטוא בעלמא. אבל מה שהוא לפרסם הנס בבהכ"נ ברכים עליו. כמו שנהגו לברך על ההלל של ר"ח, ואע"פ שאינו אלא מנהג, ואין מה משום ברכה לבטלה כלל, וכדעת ר"ת ז"ל[3], ומ"מ באותה הדלקה של בהכ"נ אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו*[4], דמצות מצוה בר איש וביתו[5].

סימן קיב

עוד כתבת מנהג ארצות אלו להוסיף ביום שבת לקרות בתורה יותר מז'. ונסתפקת אם יוכל אחד להפטיר בנביא ולא יצטרך לחזור לקרות ולברך מה שקרא אחרון. ואמרת דכיון דאפליגו בפרק הקורא את המגילה[1] מפטיר אם עולה למנין ז' או אינו עולה, דאי הלכתא כמאן דאמר עולה, לא יצטרך לחזור ולברך, דכיון דמוסיפין עליהן אחר שיאמר החזן קדיש לא יצטרך לחזור ולברך ולקרות, דיראה דתהוי ברכה לבטלה. ואי כמ"ד דאינו עולה, דקריאת מפטיר בתורה תחלה אינו אלא משום כבוד התורה. א"כ יראה שלא יוכל להפטיר בנביא מאותם שקראו בתורה ואפילו הוסיפו על שבעה. ואם שמא יוכרח להפטיר אחד מהם שיצטרך בהכרח לקרות מה שקרא אחרון כמנהגנו היום. ואמרת שרוב המפרשים[2] ובראשם הרא"ש ז"ל[3] פסקו כמ"ד עולה, וקרה מקרה שיום שבת חזון לא היה מי שיודע להפטיר אלא אחד שעלה בקריאת התורה. ועלו יותר מז', חולתו לא היה מצוי אז לדעת לקונן. ואמרת שלא יצטרך לחזור לברך ולקרות בתורה אחר שקרא תחלה בכלל העולים, ולא תהיה ברכה לבטלה אם נעשה כהוגן. ויסכים האדון יודיעני וישמח לבי ויגל כבודי.

13 בכס"מ הל' ע"ז שם הביא דברי הריב"ש כאן. ובספר באר שבע כריתות ג, א ד"ה אלא מאהבה הקשה הלא המן נעבד מיראה שמא יהרגנו. ועי' שו"ת חיים שאל ח"ב סי' מב אות יד, ובספר אור גדול סי' א דף כא עמ' ב ד"ה הנה, דף כב עמ' א ד"ה שוב ראיתי. 14 קיא, ב.

קיא 1 שבת כג, א. 2 שם כא, ב, וב"ק סב, ב [פ"ו מ"ז]. 3 בתוס' ברכות יד, א ד"ה ימים. וכ"ה בספר הישר לר"ת (מהדורת שלזינגר) סי' תקלו. וראה בתוס' רי"ד סוכה מד, ב מש"כ בגדר ברכה על מנהג לחלק בין הלל דר"ח ובין חבוט ערבה. ועי' שו"ת חכם צבי סי' פה שכתב לברך בנ"ח אף לשיטות שאין מברכים על מנהג. ועי' שבלי הלקט סי' קפה שאין לברך בבית הכנסת. וראה משנ"ב בזה בספר ברכ"י או"ח סי' תרעא אות ו. 4* רמ"א או"ח סי' תרעא ס"ז. 5 דברי הריב"ש מובאים בב"י או"ח שם. וראה טעמים אחרים בריטב"א שבת (ריימכן) כג, א, ואורחות חיים הל' חנוכה אות יז.

קיב 1 כג, א. 2 תוס' שם ד"ה חד בשם ר"ת, וכ"ה בספר הישר (חלק השו"ת) סי' מח אות ח, ר"ן מגילה שם ד"ה איבעיא. 3 מגילה פ"ג סי' ה.

מוסיף אחת עד שמנה ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה ולברך על התוספת והטעם לפי שבכל לילה היה הנס מתחדש, ועוד טעם אחר לחדש הפתילות זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בלילה אל מנורת המאור, ובמסכת סופרים כתב אין חוששין לפתילת נר חנוכה להחליפה עד שתכלה, ונהגו להַתחיל בצד הפתח, ונשים חייבות בנ"ח שאף הן היו באותו הנס, פירוש שהאויבים באו לאבד הכל אנשים ונשים וטף, ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת היתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה דאשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו, ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה, ואכסנאי חייב בנר חנוכה ומשתתף בפריטי אם לא מדליקים עליו בגו ביתיה ואי פתח בבא לנפשיה אף על גב דמדלקי עליה בגו ביתיה חייב להדליק נר משום חשדא וכן מי שהולך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בלילי חנוכה אף על פי שאין לו בית מיוחד שם שמענו שהר"ר משולם ז"ל היה נוהג להדליק ולברך לזכרון הנס וחצר או בית שיש לו שני פתחים משתי רוחות צריכה ב' נרות מפני חשד העוברים, ועכשו שמדליקין בפנים אפילו בחצר שיש לו שני פתחים אין צריך לו אלא נר אחד שאין לחוש לחשד כלל שהנכנס בבית יראה הנר באי זו פתח שנכנס ונוכל לומר דדוקא כשהפתחים בבית אחד אבל אם הם בשני בתים בשתי רוחות ואדם אחד דר בהם ונכנסין ויוצאין בשניהם צריך להדליק בשתיהם אמנם אין צריך אלא ברכה אחת כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא אמרינן דשתיהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני החשד ואפילו נימא דשתי מצות הן כיון שעושה שתיהן בבית אחד די לו בברכה אחת דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זו דדי להן בברכה אחת וכתב ה"ר יצחק ז"ל הני מילי לדידהו דמדליקין מבחוץ אבל לדידן דמדליקין בפנים ליכא משום חשד ואין צריכין להדליק רק בפתח אחד דבני הבית ידעי ששני הפתחים של איש אחד הם.

ומצות נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ושעור זה כמו חצי שעה או יותר מעט ולפי חשבון זה מדת השמן שנותנין בנר חנוכה הוא שמינית הביצה שהרי שערו חכמים חצי לוג שמן לנרות המנורה שדולקות מערב עד בקר שהם י"ב שעות וחצי לוג הוא מלא ג' בצים נמצא ביצה ל"ד שעות ולחצי שעה שמינית הביצה, וקודם זמן זה לא ידליק דהוי כשרגא בטיהרי ואחר זמן זה גם כן לא ידליק דליכא פרסומי ניסא שהרי נכנסו כל העם בבתיהן, ואיכא מאן דאמר דקודם זמן זה ואחריו גם כן אם הדליק אינו מברך זכתבו מקצת הגאונים ז"ל דבזמן הזה שמדליקין בפנים מפני חשש שמא יכבוה הגוים הדרים בינינו לא חיישינן לרגל מן השוק ומברכין אחר זה לכתחלה וכן כתב ה"ר יצחק דאנן דמדליקין מבפנים וליכא היכרא אלא לבני הבית הוי זמנה עד עמוד השחר והר"ף ז"ל כתב נכון להדליק כל זמן שבני הבית נעורים משינה אפילו רבינו שמשון גם עכשיו היה מצריך לעשות קנד"לאש ארוכות ע"כ מיהו בע"ש שצריך להקדים נר חנוכה להדלקת נר שבת ונר שבת מצותה סמוך לשקיעת החמה כמו שאמרנו פ"ק דשבת כי חזיתו שמשא אריש דקלא אדליקו שרגא משום דבתר הדלקת נר שבת אין לעשות שום מלאכה לפיכך מדליק תחלה נר חנוכה ומברך כיון דלא אפשר להדליק אחר נר שבת יש אומרים שמדליקין תחלה נר שבת ואחריו נר חנוכה ומברך לפי שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ולא הוי קבלת אסור מלאכה אחר שדעתו להדליק אחר כן נר חנוכה, וכן במוצאי שבת דלא אפשר להדליק עד שחשכה משום כבוד שבת מאחרין ומברכין, ונהגו במקצת המקומות להדליק נר

חנוכה במוצאי שבת בבית הכנסת קודם הבדלה והראב"ד ז"ל כתב שאין ראוי לעשות כך וגם במגלה שאין ראוי לקרותה עד אחר הבדלה שאין ראוי לברך על האור אחר שמלא עיניו ממנו, ומכל מקום מי שהקדים אפילו בחול שהיה טרוד והוא שיהיה בפלג המנחה האחרון דלא חמירי מהבדלה דאמרינן רב מצלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס מיהו צריך שיתן בה שמן יותר משעור הדלקה כדי שתדלק הנר עד דכליא רגלא דתרמודאי, וכתב הרי"ף ז"ל שנר חנוכה שרלקה כשעור אם רצה לכבותה אח"כ הרשות בידו או להשתמש לאורה, וכן דעת הרמב"ם ז"ל הדליקה וכבתה אין זקוק לה ומ"מ צריך שיתן שמן בנר עד שתהיה דולקת כשעור וידליק נר אחר כנגד נר חנוכה כדי שלא ישתמש לאורה, ואי איכא מדורא לא צריך ואי אדם חשוב הוא שאין דרכו להשתמש למדורה צריך, ויש נותנין טעם להדליק נר אחרת משום היכרא ואפילו למ"ד מותר להשתמש לאורה צריך נר אחרת משום הכרא, ועכשו שנהגו להניח נר חנוכה מבפנים בטפח הסמוך לפתח די לנו בזה ההיכרא, שהרי מניחין אותה במקום שאין אנו רגילין להניח נר בשאר הימים וגם אינו מקום ראוי לתשמיש, כתב הבעל עשרת הדברות שמה שאמרו שאסור להשתמש לאורה הני מילי תשמיש שאינו של מצוה אבל תשמיש של מצוה מותר, וכן דעת הר"ז ז"ל, והראב"ד ז"ל כתב דכל תשמיש אפילו של מצוה כגון ללמוד כנגדו אסור משום דקלשה לה כחה דלא מכוין אלא לצורך עצמו, ומוכח מדקאמר נר שבת ונר חנוכה נר שבת עדיף משום שלום ביתו ואם איתא נעביד נר חנוכה ויאכל לאורה דהא אכילת מצוה היא ונקיים לתרוייהו אלא ודאי כל תשמיש אסור דאפילו של מצוה, וכן נראה מדאמרינן כל שמנים ופתילות שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה ואם מותר להשתמש לאורה שום תשמיש אמאי מדליקין בהן בחנוכה ניחוש בהן דלמא אתי לאטויי אלא ודאי אסור, וכתב ה"ר אשר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעת הדלקה ער שעת כבייתן ונראה הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן ועוד שמא יכבה הנר שישתמשו כנגדו ועל כרחם יכשלו להשתמש לאורה, ולפי זה המנהג טועות הנשים הרבה שאינן עושות מלאכה כל שמונת הימים והבטלה הרחיקו ז"ל שהיא מביאה לידי שעמום על כן טוב לבטל להן מנהגן ויש נשים רבות בטלות יום ראשון ויום שמיני ודי להן בזה כדין תורה בפסח וסוכות ומותר להדליק מנר לנר, כתב הראב"ד ז"ל משרגא לשרגא שלא על ידי קינסא, וכתב הר' יצחק ז"ל שמותר להדליק קיסם דנר שבת להדליק נר חנוכה או איפכא, וכן להדליק ממנו אחר דכותה של מצוה אבל של חול אסור להדליק מנר של מצוה.

ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס חכר למקדש ויש מקומות שאין חוששין סמוך לפתח אלא לפני ההיכל, והמנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בין תפלת המנחה לתפלת ערבית, ובערב שבת מדליקין קודם תפלת המנחה ועד שלא יתפללו הקהל ובמוצאי שבת מדליקין אחר סדר קדושה וקדיש קודם שיבדילו על הכוס והראב"ד ז"ל חולק על זה המנהג כמו שכתבנו, יש מדליקין בנרות של שעוה והר"ף ז"ל היה מצריך לעשות נרות ארוכות אמנם המצוה המובחרת בשמן זית לפי שבו היה הנס, וכשהוא מדליק לילה ראשונה מברך שלשה ברכות להדליק ושעשה ניסים ושהחיינו, והרואה שלא הדליק בביתו או שאינו עתיד להדליק כמי שאין לו בית או אינו בעירו אף על פי שמדליקין עליו בביתו מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו והוא שלא שמע הברכות, אבל מי שהדליק בבית או שעתיד להדליק או שמע הברכות אינו מברך כלל בראותו אחרים שהדליקו, ומלילה ראשונה ואילך המדליק מברך שתים להדליק ושעשה נסים והרואה מברך אחת שעשה נסים, ומי

ולא ידעתי למה מדליקין אפילו בחו"ל מהתחלת השקיעה. ולדעתי בחו"ל שהשקיעה מתאחרת זה מוקדם מדי, ולדידן עשרים מינוט בארץ ישראל הוא זמן מובחר וכמ"ש במק"א, והפרושים בירושלים עיה"ק נוהגין עם התחלת השקיעה, וכן נהג מרן הגריז"ס זצ"ל הגאב"ד דבריסק, ולפי עדות הנ"ל גם בבית המדרש הגר"א לא נהגו כן וצ"ב, ואולי נתכוון בעדותו שנהגו כן רק בהדלקת נר חנוכה דבית הכנסת, אבל בבית הדליקו תלמידי הגר"א בתחלת השקיעה וצ"ב (שבבית הכנסת לא מצינו שצריכים לאחר כ"כ).

סימן שלה

שאלה: להדליק נ"ח בבית הכנסת.

השואל ראה שמיאנתי לברך על נ"ח בבית הכנסת ושואל מה הטעם.

לא באתי ח"ו לפקפק על המנהג, דמנהג כל ישראל להדליק בברכה בבית הכנסת וח"ו להרהר אחרי מנהגי ישראל, ואני לעצמי מדקדק לא לברך מפני שאני נוהג בס"ד גם כאן להדליק בחוץ כדינא דגמרא, או בחו"ל בחלון הפונה לרה"ר ולכן אין שורש להדליק בבית הכנסת ולברך, שיסודה כשהיו מדליקין בפנים שאין פירסומי ניסא כמבואר בתשובות הריב"ש סימן קי"א, ולכן מדליקין בבית הכנסת שיש פירסומי ניסא, אבל מאחר שאני נוהג כדינא דגמרא חוששני שאני פטור מלהדליק בביהכנ"ס ולכן אני נוהג לא לברך בבית הכנסת. (אבל מנהג העולם הוא כמש"כ הב"י לברך, דתיקנוהו בבית הכנסת משום הארחים או מי שאין לו שמן להדליק ומקורו מהעיטור, ואין חוששין שבזה"ז אין למי להוציא, דהוא כמו קידוש בבית הכנסת דגם בזה"ז מדינא מותר לקדש כמש"כ בשו"ע סימן רס"ט, ואף דשם איתא דיותר טוב להנהיג שלא לקדש, וכן מנהגינו היום (מובא בב"י) ודלא כמ"א שם, מ"מ כאן סמכו גם על הכל בו "שמדליקין בביכנ"ס משום במקהלות ברכו ד"", אך לעצמי אני מהדר וחושש שלא לברך).

וראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שע"ד) מביא שמרן הגה"ק החתם סופר זצ"ל מנע ולא בירך, ולא הביא טעמו, אבל לדברינו אף שלא הדליק בחוץ אולי הדליק כדינא דגמרא בעלייה כנגד חלון ושוב אין עליו חיוב טפי שיוצא בכך גם לפי עיקר הדין ולכן החמיר לעצמו ולא רצה לברך בבית הכנסת.

ולפי דברינו בעצם תיקנו לברך בבית הכנסת אף דראוי לכל אחד להשתתף בהדלקה, ובפרט באלו שאין מדליקין בחוץ או בחלון כדינא דגמרא, ולכן מקדימין להדליק לפני מעריב מפני שכולם נמצאין אז בביהכנ"ס ו"במקהלות ברכו ד"", וצריך לשמוע הברכות ולצאת וחוזר ומברך בביתו, אבל מי שמדליק כדינא דגמרא בחוץ, ואולי אפילו אם מדליק בחלון כשהוא דר בעלייה, באופן שגם כשהדליקו בחוץ יצא, ראוי לו למנוע מלהיות המדליק ולברך, שמא לא חייבו אותו כשאינו מדליק בפנים, ואף שלא מצאתי ד"ז מבואר, ולכמה מהטעמים גם בזה יכול להדליק ולברך, מ"מ חוששני לטעם דהוא משום שכיום מדליקין מבפנים ולכן נראה שכדאי להחמיר כמ"ש, ואף שהמכרך לא הפסיד וכמ"ש.

ולא שמיע לי כלומר לא סבירא לי מנהגן של אלו השולחין קטן להדליק וכמו שהבאתי בתשובות והנהגות ח"א (שצ"ז), [וע"ע בדברינו במועדים וזמנים ח"ח (ו') סימן פ"ט], רק ראוי לבקש אדם נכבד שאינו מדליק כדינא דגמרא שיברך בכותנה ויוציא הקהל, וזהו כיבוד חשוב וראוי לרדוף אחריו מלבד שכר ברכות שזוכה בכך, (אבל במקום שכולם מדליקים כדינא דגמרא יש סמך להנוהגין להדליק ע"י קטן וכמ"ש שם).

סימן שלו

שאלה: זמן הדלקת נ"ח בבית הכנסת.

רוב בית ישראל נהגו להדליק נ"ח אחר צאת הכוכבים, ומ"מ בבית הכנסת מקדימין להדליק בין מנחה למעריב וכמבואר ברמ"א (תרע"א סעיף ט). ונראה דהטעם לפי שהדלקת נרות בבית המקדש היה מבעוד יום, ואיכא מ"ד בפסחים (נט.) דנרות קודמות לפסח וא"כ הדליקו זמן הרבה לפני שקיעת החמה, ועכ"פ זמן ההדלקה היה לפני שקיעת החמה, וכתוב בתורה "בין הערביים", ואנו לא מדליקין בעוד יום כבמקדש משום דשרגא בטיהרא מאי מהני, ולא מועיל אלא אחר שקיעה וכמבואר במסכתא סופרים שרק אז נראה האור וניכר מבחוץ. והמדליקין בצאת הכוכבים, טעמם מפני שבסילוק האור טפי יש פירסומי ניסא יותר, ולדעתם תיקנו משתשקע החמה לגמרי דהיינו בצאת הכוכבים.

נראה שבבית הכנסת דהפירסומי ניסא הוא להציבור שבבית הכנסת, ולא לרואים ברה"ר, מועיל שיש קודם צאת הכוכבים ואפילו קודם שקיעה מפלג המנחה כיון דהוא זמן הדלקה במקדש, ואדרבה ראוי שיקדים תיכף לאחר מנחה, והיינו למדליקין עם צאה"כ, וכדלהלן.

ראוי הדבר נראה שבחוץ הפירסומי ניסא כל זמן שעוברין מבחוץ, ומדליקין בהתחלת הזמן ראוי טפי, ובבית הכנסת שההדלקה לציבור ראוי שיהי להדליק בזמן שהציבור בביהכ"נ ולכן מדליקין אחר לאחר מנחה, שאז הציבור נמצא יותר עד צאתם מבית הכנסת לאחר מעריב ורבין הרואין. (ומסברא נראה דזה רק אם הציבור שבבית הכנסת ממשיכים והשאר להתפלל מעריב מיד או נשארים שמה לשעורים אז מדליקין תיכף אחר מנחה והפירסומי ניסא נמשך עד צאתם, אבל כשעוזבים מיד [שאין הפירסומא ניסא בלילה אלא מבעוד יום בלבד דשייך יום שעבר] אף שחוזרים ומתקבצים למעריב נראה דעדיף להדליק נ"ח בברכה לפני מעריב דוקא).

במוצש"ק בציבור מדליקין בבית הכנסת קודם הבדלה וכמבואר ברמ"א (תרפ"א סי"ב). והיינו טעמא שיהיה בה פירסומי ניסא יותר, אף שאינו ראוי להדליק קודם הבדלה, לצורך מצוה עדיף שהלוא מדליקין הנר להבדלה גופא, ואף שמצוה לאחר יותר כדי לאחר יציאת השבת, מ"מ מקדימין להדליק הנ"ח לפני אמירת ויתן לך כיון שפרסומי ניסא ע"י נמשך יותר זמן. (וחידוש שמעתי דבריסק נהגו לדקדק להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת במוצאי שבת קודש לפני קדיש תתקבל, והטעם הסביר הגר"ח זצ"ל שעדיין שם "ציבור התפלה" עלייהו, ער גמר התפלה באמירת קדיש ותקבל, ומצותה בציבור דוקא שכך תיקנו, והכוונה נראה דכמו דתיקנו "על הניסים" בתפלה תיקנו הדלקת נ"ח בביהכנ"ס שמתפללים, ולכן עדיף שתהא ברכות הדלקת נ"ח וההדלקה באמצע התפלה והיינו לפני קדיש תתקבל, משא"כ כל לילה לאחר מנחה הציבור עומדים למעריב, [ובברכות דף ו' ע"א אמרינן דעשרה קדמה שכינה ואתיא]. ולפ"ז כ"ז כשעומדים כדי להתפלל חשיב כציבור דתפלה, משא"כ כשעומדים להתפזר ולהתקבץ אח"כ, נראה כדברינו לעיל).

ועיין בהגר"א כאן סימן תרע"א שמדמה דין הדלקה בבית הכנסת להלל כליל פסח בבית הכנסת, ומ"מ חוששני שאין להדליק בברכה אלא במנין קבוע וכמו מגן אבות שתיקנו בליל שבת במנין קבוע דוקא, ולשון הירושלמי התם בבית הכנסת, ועיקר הברכה בחנוכה בבית הכנסת הוא חידוש, והבו דלא להוסיף עלה, אבל כמדומני שאין נוהגין כן וצ"ע. וע"ע בדברינו בח"א סימן שצ"ח.

סימן שלז

שאלה: נעשה בר מצוה בחנוכה אם להדליק באותו לילה מבעוד יום כאביו, או חייב להמתין עד לילה.

נהגו כאן להדליק תוך חצי שעה מהשקיעה, ונשאלתי מילד שבלילה נעשה בר מצוה, אם להמתין ולהדליק רק בצאת הכוכבים כיון שהדלקה עושה מצוה, ועריף לקיים המצוה כשהוא גדול שמקיים מצוה מעליא.

ולכאורה מפורש בש"ע תרע"ה (סעיף ג') מחלוקת בנ"ח אם קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא כיון שהוא תרי דרבנן ואינהו רק חד דרבנן, ובמ"ב שם מסיק דקיימא לן שאינו מוציא, ואם כן אם ידליק קודם לילה לכאורה בלילה יתחייב עוד להדליק, ומה שהדליק בעוד יום הוי תרתי דרבנן ואינו יכול לפטור אותו מחיובו, ואם כן צריך ליזהר להדליק בלילה.

מיהו תמהני שברמ"א (נ"ג סעיף ט') מפרש דאם יגיע לכלל י"ג שנים אפילו בליל שבת אינו יורד לפני התיבה בתפילת ליל שבת אם מתפללים מבעור יום, וקשה דלדברינו הלוא גם תפילת עצמו ראוי למנוע להתפלל אלא בלילה, ואולי כיון שתפילת ערבית רשות אין מדקדקין בכך, אבל נ"ח הוא חיוב מרינא וראוי להדליק כשהוא בר חיובא מדינא. [וע"ע מש"כ בתשובה לצדד דאף אם נימא דהדלקתו מבעו"י נחשבת לו רק כמצוה קיומית כיון דלא הוי אז בר חיובא, מ"מ אין חוזר ומתחייב, ועפי"ז ודאי יכול להדליק מבעו"י].

ולע"ד נראה שהפוסקים שהחמירו שקטן שהגיע לחינוך אינו מוציא גדול אפי' בדדבנן, משום דלא אתי תרי דרבנן ומוציא חד דרבנן, היינו

שאלות ותשובות הרב"ם / מאר הדור

מקור הדין

שאלה: יהודה: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

תשובה: יעקב: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

שאלה: יהודה: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

תשובה: יעקב: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

מקור הדין

שאלה: יהודה: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

תשובה: יעקב: הרב, מי מוזמן לו הסעדה בסוכות דומה, אם מותר לו לזמנם הרבה מפני ברכת השיר, אי לא.

תשובה: מאחר שתיקנו חכמים ז"ל שירד שליח צבור לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, ולדעת רבן גמליאל [5] אפילו הבקי שלא התפלל בינו לבין עצמו, אם כן אין תפלת השליח צבור ברכה לבטלה כלל, מפני התקנה [6], ואפילו אין בזאת החבורה מי שלא יצא, וכמו שתיקנו בקידוש בית הכנסת, ועם [7] היות מפני האורחים, וחייבו כן בכל בתי כנסיות ואפילו אין שם אורחים [8], וכמו [9] שאמרו באיחור ערבית ליל שבת, מפני המאחרין לבוא, וצריך לנהוג כך

אלא במעמד מי שאינם בקיאים, כמה שיעורם, האם עשרה או פחות. ע"כ.

5 ראש השנה שם.

6 בספר אבודרהם הנוסחא: מפני עיקר התקנה וכעין זה בהוצאת מקיצי נרדמים. ובשו"ת חוט המשולש הנוסחא: מפני שעיקר התקנה אף על פי שאין בצבור מי שאינו בקי.

7 בספר אבודרהם ובהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא: והיה עיקר זה מפני האורחים.

8 הנה בפסחים דף ק: מובאת תקנה זו לקדש בבית הכנסת, ואמרו שם (דף קא.) הטעם, שאף על פי שאין קידוש אלא במקום סעודה, מכל מקום מקדשין בבית הכנסת כדי להוציא אורחים ידי חובתם, שאוכלים ושותים וישנים בבית הכנסת. וכן פסק רבינו בפרק כט מהלכות שבת הלכה ח. ע"ש. ומבואר בדברי רבינו כאן בתשובה, שאף על פי שאין אורחים בבית הכנסת בזמנינו, לא זזה התקנה ממקומה. אולם בחידושים מהרמב"ם שבראש ספר מעשה רוקח, מבואר, שהיכא דליכא אורחים הוי ברכה לבטלה. וזו לשון התשובה שם: וזה הקידוש שאומרים בבית הכנסת על היין בשלא יהיה שם אורחים שאוכלים בליל שבת בבית הכנסת, ואין שם אדם אוכל בבית הכנסת, אז היא ברכה לבטלה. ע"כ. וזה סותר לדברי רבינו כאן בתשובה. וכבר העיר בזה הר"א פריימן בהוצאת מקיצי נרדמים. וצ"ע.

ובאמת שהראשונים נחלקו בדין זה, אם בזמן הזה דליכא אורחים, יש לקדש בבית הכנסת, או לא, כי התוספות בפסחים (ק: ד"ה ידי קידוש) כתבו, שאם אין אורחים בבית הכנסת, המקדש הוי ברכה לבטלה. וכן כתב בשו"ת הרשב"א חלק א (סימן לז) בשם רב האי גאון ורבי יצחק אבן גיאת. (וכן הוא באוצר הגאונים פסחים שם בשם רב האי גאון). וכן כתבו בחידושים מהריטב"א ובשלטי הגבורים שם בשם רבינו האי גאון. וכן משמע בהרא"ש (פסחים פרק י סימן ה). ועיין בקיצור פסקי הרא"ש שם. וכן כתב בספר המנהיג (הלכות שבת סימן יד). וכן פסק הטור אורח חיים (סימן רסט). ע"ש.

אולם בסדר רב עמרם גאון חלק ב (סימן י) כתב בשם רב נטרונאי גאון, שאף כשאין אורחים בבית הכנסת יש לקדש משום רפואה, שקידוש זה מחזיר מאור עיניו של אדם הגיטל על ידי פסיעה גסה. ע"ש. וכן מבואר בתשובות הגאונים (מוסאפיה ליק סימן נב), ובספר מעשה הגאונים (סימן מא), ובאוצר הגאונים (פסחים שם). ע"ש. וכן כתב במחזור ויטרי (סימן קו). וכן הובא טעם זה בחידושים מהריטב"א (פסחים שם). וכן כתב בספר העתים (סימן קמ), לקיים המנהג. (ועיין בהגהות עתים לבינה שם). וכן כתב הרא"ש (שם) בשם רבינו יונה, והסביר הטעם משום שקידוש במקום סעודה הוי דרבנן, וביון שיש אנשים שאינם יודעים לקדש, נהגו לקדש בבית הכנסת כדי שיצאו ידי קידוש. וכן מבואר בתשובות הגאונים שערי תשובה (סימן קיד). וכן משמע באור זרוע חלק א (סימן תשנב אות ט), שכתב הטעם לקידוש בבית הכנסת משום מצות קידוש היום ברבים. ע"ש. וכן כתב עוד באור זרוע חלק ב (סימן כ). וכן כתבו בחידושי רבינו דוד בונפיד (פסחים שם), והרשב"א בתשובה חלק א (סימן לז וסימן שכג), והמאירי (שם), והרוקח (סימן ג), והמהר"ם חלאוה (פסחים שם), ובספר המכתם (שם), והר"ן (שם), והמגיד משנה (פרק כט מהלכות שבת הלכה ח), ובשו"ת הריב"ש (סימן מ), ובשו"ת התשב"ץ חלק ג (סימן רמו), ובשו"ת הרשב"ש (סימן נג וסימן רנה), ובשו"ת חוט המשולש למהר"א בן טאווה, נכד הרשב"ץ (הטור השלישי סימן לב). וכן כתב הארחות חיים (הלכות קידוש היום סימן ט) בשם הרא"ה. (ועיין עוד בכל בו סוף סימן לא). וכן כתב בשו"ת מן השמים (סימן כה), שאף שכולם מקדשים אחר כך בביתם, יש לקדש בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך, ומשום שיש אנשים שאינם יודעים לקדש, וכששומעים בבית הכנסת, נותנים אל לבם ומקדשים. ע"ש.

ובשלחן ערוך (סימן רסט) פסק, שיותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, וכן מנהג ארץ ישראל. ע"ש. ועיין עוד בזה, בשו"ת הריב"ש (סימן לד), ובשו"ת רבי יהושע הנגיד (סימן לב), ובשו"ת שב יעקב (סימן יד), ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק יורה דעה סימן עד), ובשו"ת משכנות יעקב (חלק אורח חיים סימן קו), ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה (סימן יז), ובשו"ת תעלומות לב חלק ג (סימן כ), ובשו"ת

תמיד, ואפילו אין שם מי שלא בא. וכמו כן כל דבר הנתקן מפני סיבה, לאו דוקא עד שתודמן הסיבה אשר בעבורה נתקן, אלא צריך לנהוג כך תמיד, בין [10] אם תהיה הסיבה או לאו. ולדעתי כך הוא, דאי לא תימה הכי, נמצא שחז"ל נתנו דבריהם לשיעורין, והיה צריך לראות מי יודע ומי אינו יודע, ואחר כך שיתפלל השליח צבור או לא יתפלל. וזה [11] הוא ביטול הגזירות והתקנות [12], וכתב משה [13].

התעוררות תשובה חלק ב (סימן צ), ובשו"ת מים חיים (סימן קמט), ובשו"ת שרידי אש חלק ב (סימן קנז), ובשו"ת חלקת יעקב חלק ב (סימן נו), ובמה שהאריך בזה אאמו"ר הראשון לציון מרן הגר"ע יוסף שליט"א, בשו"ת יביע אומר חלק א (חלק אורח חיים סימן טו), ובשו"ת יחוה דעת חלק ב (סימן לד). ע"ש. ואכמ"ל.

9 בספר אבודרהם הנוסחא: וכמו שתיקנו ברכה אחת מעין שבע בליל שבת בשביל המאחרים לבוא בבית הכנסת, ונתחייבו לאומרה תמיד ואף על פי שהיו שם כל הקהל. וכן כל דבר וכו'. ובהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא: וכמו שתיקנו חזרת תפלת מעריב בליל שבת בעבור המתאחרין, כדי שישיגו התפלה, ונתחייב זה תמיד אפילו אין שם מי שלא היה שם בתחלה. וכן כל מה שתיקנו וכו'. ע"כ. ועיין בשבת כד: ובמה שכתב רבינו בפרק ט מהלכות תפלה הלכה י והלכה יא.

10 בספר אבודרהם הנוסחא: גזרה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו. וכעין זה הנוסחא בהוצאת מקיצי נרדמים.

11 בספר אבודרהם הנוסחא: וזה כולו חוץ מענין הגזירות והתקנות. ובהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא: ולא כך ענין התקנות והגזירות. וכתב משה. ע"כ.

12 עיין במה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות ממרים הלכה ב והלכה ג.

13 וכן כתבו התוספות (מגילה כג: ד"ה ואין). ע"ש. ועיין בראשונים שהבאנו לעיל בהערה 8 שהלקם כתבו כן בפירוש גם לענין חזרת השליח צבור. ע"ש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכד סעיף ג). ועיין עוד בספר שער הכוונות (דרוש א לחזרת העמידה).

והנה רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה שהובאה בראש ספר מעשה רוקח, כתב בזו הלשון: וכבר נודע ונתפרסם מה שתיקן אבא מארי ז"ל, והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו. וזה שהוא ראה שכשיחזיר השליח צבור התפלה בקול רם אחר הלחש, לא יתנו אוזן כל העם לשמוע ממנו באימה, ולעמוד במוסר בעמידתם בתפלה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו, ויתעסקו להסיח זה עם זה בשיחה בטלה וכיוצא בה, אלא שהם כשיגיעו לקדושה יענו קדוש ושאר הפרקים, וכשיגיע למודים יאמרו התלמידים המדקדקים מודים דרבנן, וראה ז"ל שיש בזה מכשול עון גדול, לפי ששיחת האנשים בעוד ששליח צבור מתפלל והם אינן מכוונין לשמוע מבלי היות להם מוסר בעמדם, יש בו מן הזלזול בכבוד שמים, מה שהוא גלוי, ואין הסיבה בזה כי אם להיות שהם כבר יצאו ידי חובה בתפלת הלחש, ובלתי עסוקים באמירת תפלה. ולפיכך תיקן ז"ל שיגביה קולו שליח צבור מתחלה, וינהוג המנהג בתפלה כמו שנוהג בפריסה על שמע, ששליח צבור יגביה קולו מבראשונה להוציא מי שאינו יודע, והנמשכים אחריו יתפללו בלחש או בקול נמוך מקולו, להוציא עצמן. ויאמר הקדושה בברכה שלישית, והעם יענו הפרקים שראוי לענות, ויברכו הכהנים ברכת כהנים אחר ההודאה, והעם יענו אמן אחר כל ברכה וברכה, ויסיים שליח צבור והצבור תפלתם כאחד, ויפסעו כולן ג' פסיעות בבת אחת. ונתפרסם זה התיקון בארץ מצרים כל ימי חייו ואחר פטירתו ז"ל, וניצולו העם מהמכשול שהיו נכשלים בו. ולא חלק עליו אחד מחכמי דורו בזה, ולא ייחסו אותו לחולק על דברי חז"ל בדבר זה, עם היותו היפך סדר התלמוד, להיות שלא היה ביניהם אז מחלוקת ולא קנטור, ולא היה אז מי שיקשה על המורים מקצרי הידיעה ובעלי דמיונות, כמו שקרה בזמנינו זה מהחולקים על מה שסדרנו אותו מהתועלות הגדולות ומהחיובים העצומים. עכ"ל.

ובאמת שכדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם, מבואר גם בתשובות רבינו (פריימן סימן לה וסימן לו — בלאו סימן רנו וסימן רנח). ע"ש. (וכן כתב גם בשו"ת הרשב"ש סימן נו, שאילו היה מסכים עמו אביו הרשב"ץ בימי חייו, היה מבטל חזרת השליח צבור. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהרלב"ח סימן טו, ובשו"ת המבי"ט חלק ג סימן קצ). ונראה שאין זה סותר למה שכתב רבינו בתשובה זו שלפנינו, כי מה שכתב כאן בתשובה, היינו מעיקר הדין, וכשאין בזה מכשול, אבל אם רואים שיש בזה מכשול, אפשר לבטל את התקנה כהוראת שעה, דומיא למה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות ממרים הלכה ד. ע"ש. וכן מתבאר בתשובה אחרת של רבינו (פריימן סימן לח — בלאו סימן רצא), וזו לשון השאלה

תכב (א) ולא כולא ספק וכו'. כל"ל כבית בזה שם בהגהות מלמעלה כל ל' מיהמלמד כל ל' יום חזקה מה שהוא לגבי כולא מלאכה לא כבשם כו' בשם כל כל ל"ם מבר"ם ומיומא מל רמ"ה בספק רמ"ל לאחור מל מה סמך בזה : ומה קבשם ל"ם מבר' ק"ך ל"ם בספק רמ"ם פעמו מה מבחנה ל' מה לאחר מרדיך בגמרא ל"כ לאחר מרדיך ל"ל מחר לדולמי לאחר כמו שכולא תרגל ולא ולא לאחר ל"ל לאחר ומה דלמה לא בהר רמ"ם דיעות מלומה בזה בספק בהר רמ"ם בספק בהר רמ"ם בספק בהר רמ"ם

שאלה פח

קושיא על פסקי הש"ע ברין ברכת הדלקת נר חנוכה בב"ה

בשולחן ערוך (או"ח) סי' תרע"א סעיף ז' ומדליקין ומברכין בבית הכנסת. קצת קשה לפי מסקנת הש"ע לעיל (סי' תכ"ב ס"ב) בראש חודש דעדיף טפי שלא לברך אהלל ורש"ש ירחא, א"כ אזדא לה ראית הריב"ש (סי' קי"א) במה שמברכין על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת אף שאינו אלא מנהג, שהרי כל ראייתו אינה אלא מברכת הלל דראש חודש, וכיון שהוא ז"ל סבור כהרמב"ם דאין מברכין על הלל דראש חודש, אמאי פסק הכא דמברכין על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת[א].

ואפשר רסמך נמי אמ"ש הכל בו (הביאו הב"י שם ד"ה ומ"ש שמניחין) דהכא הוא קידוש שמו יתברך לברכו במקהלות, אף שהוא דוחק כיון שאין ראיה לדבר האיך מברכינן. ולא עוד אלא שהרב ב"י (סי' רס"ט ד"ה ונוהגין) סבור בקידושא דבי כנישתא שהיא תקנה שהזכרה בתלמוד, דטוב שלא לברך ולקדש כיון דאין לנו אורחים ואין קידוש אלא במקום סעודה, כל שכן בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שלא הזכרה בתלמוד. ואף ראיכא למימר דהתם אזדא ליה טעמא דאורחים, והכא אדרבא נתחדש לנו צורך הפרסום כיון שאין אנו מדליקין מבחוץ כבזמן התלמוד[ב], מ"מ קשה לחדש מדעתינו דבר בלתי ראיה. ולא עוד אלא דלסברת הכל בו קשה למה גם בימי התלמוד לא תקנו לנו רבותינו נוחי נפש לברך שמו במקהלות אף שהיה להם פרסום בהדלקתם מבחוץ, וצריך לצרף הטעמים של הריב"ש והכל בו. ואפשר שהרב ב"י ז"ל סמך לו על פשיטות דברי הפוסקים שהביא הטור ז"ל שמשמע שהיה מנהג פשוט לברך בימיהם, ובאמת אינה ראיה כי כל הפוסקים ההם ז"ל הם אשכנזים וצרפתים דס"ל דמברכין על המנהג כבהלל דראש חודש וכדברי ר"ת ז"ל, אבל להרמב"ם אין לברך והא ראיה שלא הביא הרמב"ם ז"ל מנהג זה.

צבי אשכנזי ס"ט

שאלה פט

הנשים הנוהגות שלא לעשות מלאכה בחנוכה

בהלכות חנוכה סי' תע"ר בענין מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה יש מחלוקת בין הטור והב"י (ד"ה ומ"ש וגם אם), נלע"ד עיקר כדברי הרב ב"י דבנוהגות שלא לעשות כל היום מחין בידן כי הבטלה עבירה היא[א], ולא עדיף חנוכה מההיא דירושלמי הביאוהו התוס' רש"ש פרק מקום שנהגו (פסחים נ' ע"ב ד"ה הערשה) הני נשי דנהגי דלא למיעבד עבידתא באפוקי שבתא לאו מנהגא, והדמיון שדימהו הט"ז (סי' ק ב') לר"ח אינו עולה יפה, דשאני ראש חודש דאיקרי מועד ויש בו קרבן מוסף[ב].

צבי אשכנזי ס"ט

שאלה צ

קושיא בטוטח ברכת להדליק

בענין ברכת להדליק כתב הרא"ש פ"ק דפסחים (סי' י') בשם ר"ת דמברכינן להדליק משום שהיא נמשכת בזמן שצריכה שתדליק משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק. וקצת קשה למאי דבעי למימר

ગોકુળિયું ગામડું

ગોકુળ નામે એક ગામડું હતું. ગામ નાનું હતું. ગામમાં પાંચસો માણસો રહેતાં હતાં. ગામ ચારે કોર ખેતરોથી ઘેરાયેલું હતું. ગામની વચ્ચે એક નદી વહેતી હતી. નદીનું પાણી ચોખ્ખું હતું. નદીમાં માછલાં હતાં. કાંઠે ઝાડ હતાં. ઝાડ પર પંખીઓ હતાં. પંખીઓ મીઠું બોલતાં હતાં. ગામમાં એક નિશાળ હતી. નિશાળમાં છોકરાં ભણતાં હતાં. છોકરાંનું નામ રમેશ હતું. રમેશ સાતમા ધોરણમાં ભણતો હતો. રમેશ હોશિયાર છોકરો હતો. રમેશ રોજ નિશાળે જતો હતો. રમેશ ગામથી નિશાળે ચાલતો જતો હતો. રમેશ રસ્તામાં ઝાડ જોતો હતો. રમેશ રસ્તામાં પંખીઓ જોતો હતો. રમેશ રસ્તામાં નદી જોતો હતો. રમેશ નદીમાં માછલાં જોતો હતો. રમેશ નદીમાં નહાતો હતો. રમેશ નદીમાં તરતો હતો. રમેશ નદીમાં ડૂબકી મારતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાણી પીતો હતો. રમેશ નદીમાંથી માટી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કાદવ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રેતી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કાંકરા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પથ્થર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઝાડનું લાકડું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઘાસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફૂલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાંદડાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ડાળખી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મૂળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ગોટલી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કેરી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કેળાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સફરજન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દ્રાક્ષ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નારંગી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચીકુ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી જામફળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પપૈયું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી અનાનસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી તરબૂચ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખરબૂચ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી શેરડી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મકાઈ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઘઉં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચોખા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દાળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી શાક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રોટલી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ભાત લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાણી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દૂધ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દહીં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી છાશ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઘી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી તેલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મીઠું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મરચું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી હળદર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ધાણા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી જીરું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રાઈ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મેથી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી અજમો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી હિંગ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી લસણ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ડુંગળી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટામેટાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બટાટા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રીંગણ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ભીંડા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ગવાર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કોબી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફ્લાવર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મરચાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કોથમીર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પુદીનો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી આદું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી લીંબુ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નારિયેળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખજૂર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી અંજીર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દાડમ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સીતાફળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રામફળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બોર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી જાંબુ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચેરી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્ટ્રોબેરી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કીવી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પેર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પીચ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પ્લમ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચેસ્ટનટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી અખરોટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બદામ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કાજુ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પિસ્તા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મગફળી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી તલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખસખસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી અળસી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સૂરજમુખી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કપાસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રૂ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દોરો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કાપડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઝભ્ભો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાઘડી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચોરણી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખમીસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બૂટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચપ્પલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મોજાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટોપી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચશ્માં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઘડિયાળ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પેન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પેન્સિલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રબર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કંપાસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નકશો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પુસ્તક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નોટબુક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી થેલો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટિફિન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાણીની બૉટલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રમકડાં લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ક્રિકેટ બૅટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી દડો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્ટમ્પ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી વિકેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ગ્લોવ્ઝ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પેડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી હેલ્મેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફૂટબૉલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ગોલપોસ્ટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સીટી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રેફરી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખેલાડી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કપ્તાન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કોચ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટ્રોફી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મેડલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સર્ટિફિકેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઇનામ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પૈસા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રૂપિયા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સિક્કા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નોટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બૅંક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચેક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પાસબુક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી એટીએમ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પિન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કાર્ડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મોબાઈલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફોન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કૉલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મેસેજ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઈ-મેલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઇન્ટરનેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી વાઈ-ફાઈ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કમ્પ્યૂટર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી લૅપટૉપ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટૅબ્લેટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્માર્ટફોન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કૅમેરા લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફોટો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી વિડિયો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટેલિવિઝન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રેડિયો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટેપ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સીડી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ડીવીડી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પેન ડ્રાઈવ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મેમરી કાર્ડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી હાર્ડ ડિસ્ક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કી-બોર્ડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી માઉસ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્ક્રીન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પ્રિન્ટર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્કૅનર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઝેરૉક્સ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફૅક્સ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટેલિફોન લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી મોબાઈલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સિમ કાર્ડ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રિચાર્જ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બૅલેન્સ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી નેટવર્ક લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટાવર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સિગ્નલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રેન્જ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બૅટરી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચાર્જર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી વાયર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કેબલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી સ્વિચ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી બલ્બ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટ્યૂબલાઈટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પંખો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી એસી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કૂલર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ફ્રિજ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ટેબલ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ખુરશી લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કબાટ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી પલંગ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ગાદલું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ઓશીકું લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ચાદર લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી ધાબળો લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી રજાઈ લેતો હતો. રમેશ નદીમાંથી કપડાં

בפשיטות להפך) וכ"ש למאן דיליף לנ"ח ממנורה, ומדמי להו להדדי לשיעורא נמי, א"כ כי היכי דבמנורה מצוה שתהא דולקת מערב עד בוקר, ה"ה בנר חנוכה מצוה מיהא איכא, והוי מידי דחזי לה בוודאי, כך נלע"ד.

וע"כ צריכין אנו לדברי אותו זקן מהרי"א ז"ל, וכבר כתבנו בביאור דעתו ז"ל, ודעת שאר מפרשים ז"ל, בענין זה באורך בס"ד, בכתבי הנ"ל.

שם ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה ודלא כהרמב"ם שכתב עבר זה הזמן ולא הדליק אינו מדליק, וכתב בב"י ולא היה לו לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם מאחר וכו' אינו מדליק אלא מספק ע"כ.

הפך בזכות הטור שנראה מדבריהם שמברך על נ"ח כל הלילה ועיון עמוק בדבר

ונראה כיון דאינו אלא מספק, אין לברך עליו, וכן מצאתי אחר כותבי לבמג"א ז"ל. שכן נראה מהרב ב"י ז"ל אלא דהדר ביה בש"ע, מדסתם סתומי, משמע אפילו בברכה. ונחזי אנן מ"ט הדר ביה, ומעיקרא מאי קסבר, ולא ידענא מאי ניחותא דהרב ב"י, שדחה טענת הטור על הרמב"ם בלי שום טעם, דהא ודאי שפיר קאמר הטור דאמאי כתב אינו מדליק, ומה בכך, ידליק בלא ברכה מספק, והרמב"ם ז"ל לא בא לסתום אלא לפרש, אם היה דעתו בברכה לא ידליק, בהדיא הוה אמר הכי, לכן בודאי יש מקום להשגת הטור, כי למה לא יצא ידי חובת הספק במה דאפשר.

אך גם על הטור קשה, דמדסתם וקאמר זמנה כל הלילה, משמע ודאי בברכה, דבזמנה לא הפסיד ברכה, ודוק. ואמאי, כיון דאינו מוכרע בגמרא, ומחמת ספק בעלמא עבדינן לחומרא, למה יברך, כיון דבברכות אינן מעכבות, וקיי"ל ספק דדבריהם, לא בעי ברוכי.

פלפול עצום ועיון עמוק בדין חיוב ברכה על ספק מצוה של תורה ושל דבריהם

(אף דבי"ד סימן כ"ח פקפקתי בזה, דדילמא כרבא ס"ל, דפלג אדאביי, דס"ל הא דאין מברכין על הדמאי, משום ספק דדבריהם הוא, ורבא ס"ל טעמא, משום דרוב עמי הארץ מעשרין וחשיב כודאי מעושר, לפיכך אינו טעון ברכה, אבל בשאר ספיקות דרבנן. י"ל דמברכין עליהן אליבא דרבא, דהלכתא כוותיה לגבי אביי לבר מיע"ל קג"ם, מ"מ אינה טענה כל כך, דאיכא למימר, רבא נמי אית ליה דאביי. ומודה בספק דבריהם, דלא בעי ברוכי. ואם תימצי לומר קאמר, ואשמעינן שינויא אחרינא, דאפילו תימא בעי ברוכי, איכא למימר, דמאי שאני, דאפילו ספיקא לא הוי, וחומרא בעלמא אחמירו ביה לענין מעשרות, ולענין ברכה אזלו נמי לחומרא, וחשו לברכה לבטלה. ולא דמי לשאר ספק גמור דדבריהם, דאיכא למימר דבעי ברוכי, דילמא עשאוהו כודאי, ולא משום דקושטא הכי ס"ל, דלעולם אפילו לרבא אספק דבריהם דעלמא נמי לא מברכינן, אבל גם מלבד זה אין אנו צריכין כאן למו"מ זה, דאי נמי רבא לא ס"ל דאביי, לא מצריך לברוכי אלא בדבר שעיקרו מן התורה, וספקו נאסר מדבריהם, וקרי לה ספק דדבריהם, לפי שאין שום ספק אסור דבר תורה אלא מדברי חכמים הוא, שאסור כל ספק איסור של תורה. ובהכי איכא למימר דפליג רבא, וס"ל דמברכינן, כמו בכוי ודכוותיה, היכא דליכא רובא דאלים, ומרע ליה לספיקא, חשבינן ליה כשל תורה לענין ברכה. אבל במידי דרבנן לגמרי, דכל דוכתא אזלינן בספיקייהו לקולא, מי איכא למימר דפליג, דבספיקא כה"ג כמו נ"ח, שאין עיקרו אלא מדבריהם, ליכא למ"ד לברך על ספיקו זה ברור. ואי להרא"ש ז"ל אפילו בספק של תורה לא בעי ברוכי, ולהר"י נמי, ע"כ מודה רבא בהא דספק בשל דבריהם, דלא בעי ברוכי, וס"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ודוק).

ונ"ל ליישב קצת דעת הטור, דמצוה זו דנ"ח שאני, ודאי דברכתה מעכבת, לפי שכל עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לא מידי עביד, דהרואה סבר לצרכו הוא דמדליק, ולא מינכרא מילתא כלל, דלשם מצוה קעביד, (דוגמא לדבר ממ"ש בס"ד לעיל סימן קכ"ח, והך עדיפא, והוא הדבר ג"כ שמברכין העולים לקה"ת, ואע"פ שכבר ברכו ויצאו י"ח בה"ת לעצמן, ולא דמיא לקריאת מגילה, דבספיקא לא מברך, משום דבלא ברכה נמי מיפרסם ניסא, ע"י קריאתה, וק"ל).

7 **והיינו** טעמא דמברכינן עלה בבית הכנסת, אע"פ שאין החיוב מדין התלמוד, והיה רי להדליק בבה"כ בלא ברכה, דהא נמי לספיקא דמיא, (עם כל מה שהרבו המחברים לתת טעם להדלקה דבבה"כ, כמ"ש בב"י משם הריב"ש והכלבו, מידי ספיקא דדינא לא נפקא) ואעפ"כ לא חששו לברכה שאינה צריכה מספק, כי חשבוה צורך המצוה לעשותה כהוגן, שאם ידליקוהו בלא ברכה אין בו פרסום הנס. שיהיו סבורים שהדליקו נרות לצורך בה"כ, וכיון שראו שהלכה רופפת, אמרו שלא לזוז ממנהגן של ישראל שתורה היא בכל כיוצא בזה ומינה ניגמר אנן, דה"ה המדליק בביתו מחמת ספק, ג"כ לא הפסיד הברכה. כך נ"ל בדעת הטור, ושהב"י מודה לו בזה, שאם אנו מצריכין להדליק מספק, לא סגי דלא מברך, ולכן קבע כן להלכה בסתם, וגם מעיקרא אית ליה הך סברא, על כן לא השיג על הטור שנראה מדעתו בפשיטות שמדליק בברכה, ולא תפשו על ככה, דאיהו ז"ל נמי פשיטא ליה, דאין מקום להדליק בלא ברכה, ולא השיב בעד הרמב"ם במ"ש כיון שאינו אלא משום ספק לא הו"ל להטור לכתוב עליו מה שכתב, כאילו נתכוין לומר שדעת הרמב"ם לפטרו רק מן הברכה מפני שהוא ספק, אלא הכי קאמר מאחר דאפילו המצריכים להדליק, לא יכלו להכריח כן מהתלמוד בודאי גמור, אלא משום דספוקי מספקא להו פירוש הגמרא, א"כ אין זו טענה על הרמב"ם, לכתוב דלא כהרמב"ם מאחר שאין ראיה מכרחת הפך סברתו, ודילמא אע"ג דלהרא"ש מספקא ליה מילתא, להרמב"ם מיפשט פשיטא ליה, דקים ליה בפירוש הגמרא, דאי לא אדליק מדליק, טפי לא צריך כלל (דהכי נמי שפיר משתמע), ולפ"ז אינו נכנס בגדר ספק כלל, דברירא ליה מילתא התלמודא פטריה מכאן ואילך ודוק.

ע"ד בב"י ודיחויא הוא. ר"ל כיון דאדחי אדחי.

שם והחמירו שידליק מה שחסר. ר"ל מה שחסר באותו לילה, משמע אע"פ שעבר זמן חצי שעה.

בלולב אינו מבר דשייב טפי אלא משום דנכנס ונלמד כיון
עובא טפי וקף סב' ידמים מקשם עז' ולנכסים לאתחב. ל
דרבים ס"ל דלא קשה מידי דס"מ הלולב נכנס טפי מטבעו
וק"ל ור' זריקא דס"ל דס"ט דמברכי' אלולב משום דחשיב
טפי מעולא נ"ל דוסו נ"כ טעם נטילתו בימין משום דחשיב
טפי ולא משום דסכי נ' מצות וכו' ומתילא נק"מ מוס לסי
נדולי מחרוני הכ"ל דול דס"ל דקול ברכה ולא כר' זריקא
וא"כ שפיר כתבו ליטול האתרוג תחילה לפי שהוא מוקדם
כפסוק ודוק:

כל זה אני או' גם לגולא בעלמ' לקיים דברי חכמים
הכ"ל דלא לימרו מילתא דתמיהא אכל לפי האמת
לא שמיעא לי לאמוסי בפלוגתא בשביל דקדוקים הכ"ל
דיותר טוב לו' דמר אמ' חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וגם
מדברי רש"ז ותוס' הכ"ל מוכח דלא סבירא הסוגיא הכ"ל עכד"
רק הביאו הדברים כפשטן ותו דלא אתי"ל דפליגי ס"ס אית
לן למימר כר' זריקא כיון דגם ר' יהמים קאי כוותיה:

אשר ע"כ נלע"ד להלכה לעשות כדעת הרשב"ל לגלב קודם
אין מזכיחין אותו דיש לו יתר לסמוך והרבה
היה קצת פנים לו' דיותר טוב ליטול הלולב קודם דבאמת
חשיב טפי כמסקנת הגמ' וכמשמעות דברי התוס' בסוכה
דף ט"ל ד"ה עובר לעשייתן והרא"ש שם וכל"ל וכעשב
דברי הטור והש"ע בסי' תרכ"ח וכמש"ל בתחילת דבריו
וקו הנלע"ד:

הק' ישמעאל כהן ס"ט

לה' חנוכה סימן תרע"א

סימן צ"ז נשאלתי כא' שהדליק נר חמכה בליל א'
בשת הכנסת וכיון שהחיינו אם יחזור
ויברך שהחיינו כשמדליק בביתו:

תשובה הנם לכאו' היה דעתי נוטה לו' שלא יברך
שהחיינו בביתו דאע"ב דקול דהמדלי' בבה"כ
יחזור ומדליק בביתו ויבא ברכות בה"כ כמ"ש רלכש
בסי' קלא וכ"מ הש"ע סי' תרע"א סז' ע"ש מ"מ לגבי
שהחיינו כר' לבאו' דיבא כשל בה"כ דהא קול כעלמא ומן
לומרו אפי' בשוק ובין דאמרו עכם א' הו לא צריך ותרע
דהא קול כמי שאינו מדליק. ואין מדליקין עליו מכיון על
הנליות שעשה נסים וכליל א' מברך ב"כ ומן ואם כא אח"ך
להדליק ליל כ' אז ג' אינו מברך ומן כמ"ש בסי' תרע"ו ס"ב
ע"ש והאי נמי שביך ומן בבה"כ כר' דלא נרע מאי שביך
ומן על הרלוים:

אלא דאכתי יש קצת הקום לבעל דין לחלוק דבשלמא
התם שיך לעשמו על הרלוים ויבא לא כי חייב
לרלות הנרות כמ"ש בסי' תרע"ז ס"ב ובין דאינו עתיד
להדליק בחוצה הלילה יוצא הרלוים אבל זה שהדליק בבה"כ
מדליק להנות את הרבים יה לפירושמי נישא דרבים לפי
דלדידן שמדליקין בבתים ליה לן פירשומי נישא דרבי' וע"כ
הנסינו להדליק בבה"כ ואע"ב דלא מברכינן אמנהנא
דעברכם מ"מ במסקנא כי אלו מברכי' כמ"ש רלכש בתשו'
הכ"ל ע"ש ונמצא דהדלקה זו עם ברכותיה אינה אלא בשביל
הרבים אבל לא בשביל עצמו וא"כ אל דעב"ם בשבא לעשות
שמצוה בשביל עצמו לחזור ולברך ומן:

אבל כך נעלה לדעתי דס"ם אע"ב שנתקנה ברכה
זו בשביל פירסומי נישא דרבים מ"מ מתילא גם
הוא יבא בברכת ומן שביך שם וכא לגם זה דומה למי
שקראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו
דאע"ב דלא ביך ברכת אשר בחר בנו אלא משום תקנת
חכמים דתקנו לברך ברכת התורה בקריאתו בציבור אע"פ
יבא לא ואין לו לברך עוד ברכת התורה לעצמו כמ"ש בסי'
קנ"ט ס"ט ע"ש וק"ל:

ואיבדא ודאי דאם הדליק בבר בביתו בליל א'
וביך ומן ובא אח"ך להדליק בבה"כ
בלע"ד דיברך ומן בשביל הציבור דומיא דמי שביך ברכת
התורה לעצמו ותכף קראוהו לקרות בתורה דחוזר ומברך
כמ"ש בסי' קל"ט הכ"ל ס"ח ע"ש אבל בב"ד בלע"ד דלא
יברך ומן בביתו אם לא דמדליק להוציא נ"ב אשתו ובני
ביתו דאז יכול לחזור ולברך ומן להוציאם. וגם בבה"כ
הם יותר טוב שהאשה תאמר ומן לעצמה לפ"ד הש"ע בסי'
רע"ב ס"ד דכתב דאין לברך קידוש להוציא אחרים אלא
בשאינם יודעים ע"ש אלא דהפר"ח דחק דברין בסי' תקפ"ט
ע"ש:

כ"ד הק' ישמעאל כהן ס"ט

לה' הנ"ל סימן הנ"ל

סימן צ"ח נשאלתי בחכם א' מחכמי יהושלים תוב"ב
שבודמן כאן בחנוכה אם יוכל להדליק
לעצמו אע"ב שמדליקין עליו בביתו אם
יש לחוש לברכה לבטלה:

תשובה הן אמת דבירושלים נוהגים כדעת הש"ע
בסי' תרע"א ס"א דפסק כדעת התוס'
והרא"ש דאפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו אלא א' מהם
וגם כאן בעירנו אע"פ שרבים מהבני' כדעת רמ"א בהגה
שם דעם' בהרמב"ם דב"א מבני הבית מדליק מ"מ כיון דיש
כאן נ"ב מהנים כדעת הספרדים דנקטו כדעת הש"ע
מתילא לא שייך בזה לו' מתי' עלו חומרי מקום שהלך
לשם וא"כ כל דבאמו לתחלוקת שיש בין התה"ד להרב' בסי'
תרע"ז דסל"ב תה"ד כתב דאבסלאי שהוא בשוי אם רגם
להדליק משום סידור ש"ד:

ובתב עז' הבי' ול"ב דאין לסמוך עז' לברך ברכה
שא"ל עב"ד וא"ב כל' דיש לחוש להמתי' כדעת
הבי' משום חשש ברכה שא"ל וק"ל:

ולא עוד אלא דמלע"ד דאפי' לפ"ד התה"ד מודים
בב"ד דסרי כתב שם בסי' ק"א וזל אבסלאי שהוא
בשוי שרוגם להדליק בברכה חוץ מביתו כתב נדול א'
דרשאי וכו' ולא אי ברכה לבטלה דאפי' בכלל המחדרים
וגדול א' כתב דאוחיל ולא צריך מקרא אדיוס וב"ש
דאי ברכה לבטלה כיון דלא אשכחן מהדרין וס
בחלמוד ובז' כתב התה"ד דשפיר אי בכלל מהדרין רבי
היכי דיש הידור לכל א' בבית א' ס"ב יש הידור בבר לאיש
בר לאשתו בב' מקומות ותבא לא פסיקא לאיתי הך מקדרין
דלא סביה כולי סלי זכיון דאשכחן בתלמוד מהדרי' ומהדרין
מן המהדרין אין זה כמוסיף על החלמוד שהוא נורע עכ"ל
זכוות דברי הא משום דשמיטא ליה דאשתו בנופו ואינו
בכלל מה שאמר בגמרא והמהדרין בר לכל א'
וא"ש בריטא ליה דבביתו אין לסם להדליק שמיסם
וכמ"ש מהרמ"ל הבית דברי הרב' הרב' בסי' תרע"ז ס"ק א' ול
ליה ואשתו ודאי מספיק בר אע"ב אלא פס"ל לאתה"ד
דכל זה דוקא בשאינו בביתו אבל בשאינו חוץ לביתו כיון
דאין הוא ואשתו בחקום א' אי שמיר בכלל המהדרין
וכמבואר בדברין המעיין בסם וא"כ הדבר מבואר דדברי
התה"ד אינם אלא לדעת הרמב"ם דס"ל דכל א' מפמ ביתו
מדליק ובמנהג אשכנזים אינו לפי מנהג הספרדים דס"ל
כתוס' והרא"ש דלמהדרין מן המהדרין אפי' רבים בבית אינו

.ע"כ, ,ונתבם הם לאש לכ ,ונכס
הנכסה הבם הנכמ לחלקיה בהיתו, ,ונ"ל, וצוח לי
לחזור לחלקיה בהיתו, ,ונ"ל, (מעמ קמ) ,ונ"ל, אלא אמאו ,ילמ
הנכס הבם הנכמ לחלקיה בהיתו, ,ונ"ל, (מ"ב מ"ש) ,ונ"ל, אלא אמ הרמ"א ,ילמ
.ע"כ, ,ונתבם הם לאש לכ ,ונכס

הבה
דיעות ראו עיין לחזור ולחלקיה

(מ"ב מ"ש) ,ונ"ל, קנין מנהג מנכה עכ"ל.
יוצא, עכ"ל, וכ"כ בס' שלחן שלמה (מה מ')
,הנכסה הבם הנכמ לחלקיה בהיתו, ,ונ"ל, אל אדם יוצא הבהם של בים הנכסה
,ונ"ל, אלא אמאו ,ונ"ל, אלא אמ הבהם הנכמ לחלקיה בהיתו, ,ונ"ל, (מ"ב מ"ש) ,ונ"ל,
.ע"כ, ,ונתבם הם לאש לכ ,ונכס

הבה
דיעות ראו עיין לחזור ולחלקיה בהיתו

(מ"ב מ"ש) ,ונ"ל, (מ"ש מ"ש) ,ונ"ל, ,ונ"ל, אל אדם יוצא הבהם של בים הנכסה
,ונ"ל, אל אדם יוצא

זה ודאי דאמרינן דכיון שיש לה משך זמן הרי הוא עומד בזמן קיום המצוה ויכול לברך.

והנה יעוי' בישועות יעקב סי' רס"ג סק"ג שנקט דהדלקה חשיב מצוה שיש לה משך זמן ויכול לברך אחר הדלקה וחשיב שפיר עובר לעשייתן, אלא שכתב לחלק בין הדלקת נר שבת להדלקת נר יו"ט דבהדלקת נר שבת כיון שלאחר שקיבל שבת נאסר להדליק א"א להחשיבו כהמשך המצוה וכאי' מדליק עכשיו משא"כ בנר יו"ט שמותר להדליק ביו"ט חשיב שפיר מצוה שיש לה משך וע"כ ביו"ט פשיטא שמברכת אחר הדלקה, עיי"ש. ומעתה דבריו צ"ע אמאי פשיטא ליה דבהדלקת נרות חנוכה אם לא בירך שהחיינו עד שגמר ההדלקה שוב אינו מברך באותו יום הא כיון דהדלקה חשיבא מצוה נמשכת א"כ אפי' ברכת להדליק יכול לברך אחר ההדלקה וכ"ש ברכת שהחיינו, וצ"ע.

ולענין דינא כיון דרע"א והפמ"ג ס"ל דמברך שהחיינו אף שגמר ההדלקה, ודברי הישועות יעקב צ"ע דסתרי אהדדי, וגם דברי המ"ב סתרי אהדדי במה שהביא דברי הישועות יעקב בסי' תרנ"א, ומ"מ בסק"ד הביא דברי רע"א להלכה, א"כ בפשוטו נראה דשפיר יכול לברך, והובאו לעיל דברי השולחן גבוה דגם איהו ס"ל דיכול לברך כל זמן שהנרות דולקים, ועי' בבן איש חי שנה ראשונה פרשת וישב בדיני חנוכה אות י' כתב הדליק נ"ח ושכח ולא בירך אם עדיין לא גמר הנרות יברך ברכת להדליק וידליק הנשארים אע"פ דאלו הנשארים הן מן ההידור, אבל אם גמר הדלקת כל הנרות ואח"כ נזכר אפילו שנזכר תוך כדי דיבור לא יברך ברכת להדליק משום דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל, אבל ברכת שעשה נסים וכן ברכת שהחיינו יברך אותם אפילו שלא נזכר אלא עד שגמר הדלקת כולם כן העליתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים, עיי"ש, (ולא מצאתי תשו' זאת בספר רב פעלים). ובפרט שבזה יש לצרף דעת הסוברים דאפי' לכתחלה מברכים ברכת שהחיינו אחר ההדלקה וכמובא לעיל בס"ק הקודם.

ד. מי שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ביום ראשון ובירך ג' ברכות בהדלקת בהכנ"ס ואח"כ חוזר ומדליק בביתו [ה] יש מי שכתב שאינו חוזר ומברך שהחיינו כשידליק בביתו, ודבריו צ"ע, ומ"מ כתב שאם מדליק להוציא גם אשתו בני ביתו מברך שהחיינו כדי להוציאם (ד).

[ה] שו"ת זרע אמת או"ח סי' צ"ו והביאו המחזיק ברכה סי' תרע"א ובשע"ת סי' תרע"א סקי"א, ועי' אגרות משה או"ח סי' ק"צ שתמה על דבריו.

ד (ד) [א] **בשו"ת** זרע אמת או"ח סי' צ"ו נשאל באחד שהדליק נר חנוכה בליל א' בבית הכנסת ובירך שהחיינו אם יחזור ויברך שהחיינו כשמדליק בביתו. והשיב דלכאו' היה נראה לומר שלא יברך שהחיינו בביתו דאע"ג דקיי"ל דהמדליק בבית הכנסת יחזור וידליק בביתו דאינו יוצא בהדלקת בית הכנסת וכמ"ש הריב"ש בסי' קי"א, מ"מ לגבי שהחיינו נראה לכאו' דיוצא בשל ביהכנ"ס דהא קיי"ל בעלמא זמן אומרו אפי' בשוק וכיון שאמרו פעם אחת תו לא צריך, ותדע דהא קיי"ל במי שאינו מדליק ואין מדליקין עליו מברך על הראיה שעשה נסים ובליל א' מברך ג"כ זמן ואם בא אח"כ להדליק ליל ב' או ג' אינו מברך זמן כמ"ש בסי' תרע"ו סעי' ג' והאי נמי שבירך זמן בביהכנ"ס נראה דלא גרע ממי שבירך זמן על הראיה. ומסיק דאם מדליק להוציא גם אשתו ובני ביתו אז יכול לחזור ולברך זמן להוציאם. והביאו המחזיק ברכה סי' תרע"א.

ודבריו צ"ע מ"ש ברכת להדליק שחוזר ומברך משום שלא יצא בהדלקת ביהכ"נ ומאי שנא ברכת שהחיינו שצריך לחזור ולברך הא כיון דלא יצא ידי חובה בהדלקת בית הכנסת א"כ הו"ל ברכתו שבירך שהחיינו שלא בזמן קיום המצוה והיאך תעלה לו ברכת שהחיינו, ומה שדימה להא דקיי"ל זמן אומרו אפי' בשוק צ"ע דהתם מיירי בזמן שאומר על הרגל ובזה אמרו בגמ' דאע"ג דתקנו לומר ברכת הזמן על הכוס מ"מ אפי' בלא כוס נמי יצא ידי חובתו דזמן אומרו אפי' בשוק, אכן לענין זמן שאומר על קיום מצוה הבאה מזמן לזמן לא שייך לומר זמן אומרו אפי' בשוק, וא"כ הכא דברכת הזמן היא על קיום מצות הדלקת נר ולא על עצם היום דחנוכה לא נפטר בברכת הזמן שבירך בהדלקת ביהכנ"ס כיון דאינו יוצא יד"ח באותה הדלקה.

ונראה מדבריו דס"ל כהסוברים שבחנוכה נמי מברכים שהחיינו על עצם היום וכמו שנתבאר לעיל סי' א' סקי"ט אות ב' שכן מבואר מדברי המאירי והתשב"ץ וכן ס"ל לכמה אחרונים, וע"כ דימה לזמן אומרו אפי' בשוק.

הדליק בבהכנ"ס ובירך שהחיינו

ברכת שהחיינו אינו על מעשה ההדלקה אלא על הנעתו לזמן קיום המצוה

רצ"ל דס"ל דלא דמי לגילים ותפילין דהתם גופו לבוש וכזה הוא דחשיב מצוה מתמשכת שיכול לברך אבל במעקה שאין המצוה בגופו לא חשיב עשייתה קיימת.

ועי' בשו"ת אבודת הפקבה סיו"ד סי' מ' שכתב שבדיעה הוה עובדא שקבע מזוזה ושכח לברך בשעת קביעתה ואחר עבור כמה ימים נרגש שלא בירך והסתפק אם יברך משום שכבר עשה המזוזה וקביעתה היא גמר מצותה או דילמא כיון שהמזוזה עומדת שם אפשר לברך, ובאותו פרק מדמן לשם מהרי"ל נדון (בעל נחפה בכסף) ושאל את פיו ואמר דיכול לברך ולמד כן מהא דכתב הרמב"ם שמצוה נמשכת יכול לברך אחר עשייתה וה"נ דכוותה יכול לברך אחר שקבע המזוזה, עיי"ש. ועי' בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' י"ח כתב בפשיטות דמי שקבע מזוזה בלא ברכה וענבר עליה כמה זמן יכול לברך.

ובשו"ת רע"א שם כתב בפשיטות שמי שלא בירך בשעת קביעות מזוזה מברך אח"כ דשפיר מיקרי עובר לעשייתן אע"פ שאינו עושה מעשה כיון דאילו נעלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא ואינ לחזור ולקובעה בפתחו, עיי"ש.

ברכת הזמן על עצם היום אינה פוטרת מצות הדלקת נרות

אמנם דבריו אכתי צ"ע דאפי' אי נימא דאומרים זמן על עצם היום דחנוכה מ"מ נראה פשוט שמי שבירך זמן על עצם היום דחנוכה בשוק ואח"כ נכנס לביתו והדליק נרות חייב לברך שוב זמן, דלא נפטר מברכת הזמן שחייב לברך על מצות ההדלקה במה שבירך על עצם היום, וכמו שכתב הר"ן בסוכה מו. (כב: בדפי הרי"ף) בשם הראב"ד שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אע"פ שבירך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בירכו עליה בשעת עשיה כשם שמברכין על הלולב זמן אע"פ שכבר בירך אותו בלילה, אלמא דאע"פ שבירך זמן על עצם הרגל אינו נפטר עי"ז מברכת הזמן על מצות הרגל וצריך לברך על המצוה בפני עצמה, וה"נ דכוותה אם בירך בלילה ראשונה של חנוכה זמן על עצם הרגל אינו נפטר עי"ז מזמן על הדלקת הנרות אם לא הדליק הנרות באותו לילה, ועי' מש"כ לעיל סי' א' סקי"ט.

וראיתי בשו"ת אגרות משה או"ח סי' ק"צ שתמה על דברי הזרע אמת דהנה אם היה מחוייב להדליק ב' פעמים נראה פשוט שלא היה מברך על פעם הב' רק ברכת להדליק שהיא ברכה על מעשה המצוה אבל ברכת הנס וזמן לא היה מברך בפעם הב', דהא חזינן עתה שמיום השני אין מברך זמן ונס שמברך הוא מחמת שבכל יום היה נס חדש כדאיתא בשבת דף כג. אבל אם הדלקת כל הימים היה על נס אחד לא היה מברך בשאר הימים רק ברכת להדליק לבד, וא"כ באם היה חייב להדליק ב' פעמים ביום אחד לא היה מברך בפעם הב' ברכת הנס שהרי ביום אחד הם על נס אחד, ויש לצייר זה גם להלכה כגון להרד"א בשם הרמב"ם שהובא במ"א סי' תרנ"א סקכ"ה בסופו שאם לא היה לו רק נר אחד ובירך והדליק ואח"כ נזדמנו לו עוד נרות מברך כשמדליקם אף שאינו אלא למהדרין, מסתבר שא"צ לברך אלא ברכת להדליק דהא ב' ההדלקות הם על נס אחד וכבר בירך על אותו הנס.

ומעתה תמוה מאר מה שהביא השע"ת סי' תרע"א ס"ק י"א בשם מח"ב וזרע אמת שאם הדליק קודם בביהכ"נ לא יחזור לומר בביתו שהחיינו אם לא שמדליק להוציא ג"כ את אשתו וב"ב עיי"ש, דלפי"ז לא יברך בביתו גם ברכת שעשה נסים כיון דעל נס אחד הוא וכיון שסובר שמברך שעשה נסים משום דבירך שלא בעת קיום המצוה שלא כתקון חכמים כיון דאינו יוצא בהדלקתו בביהכ"נ ורק מנהג בעלמא הוא לפרסומי ניסא ומה שמברכין הוא כמו על הלל דר"ח כדאיתא בבאר הגולה אבל מדינא אינו כלום והוי כבירך שלא בשעת ההדלקה שלא יצא ולכן מברך בביתו ברכת הנס א"כ גם שהחיינו היה לו לברך.

וכתב דצריך לומר שהמח"ב והזרע אמת סוברין דברכת זמן הוא על היום כמו ביו"ט ולכן כשבירך זמן אף בלא הדלקה יוצא כמו שיוצא ביו"ט בברכת זמן אפילו בשוק, אבל זה אינו דלא הוזכר זה בגמ' לענין חנוכה וכו', ולא נתקן בחנוכה ובפורים זמן על היום כיון שאין בהימים קדושה ורק על מצוה דהדלקה וראיה נתקן גם ברכת זמן כמו על כל המצות שבאין מזמן לזמן, ולכן כשבירך שלא בעת קיום המצוה אינו כלום, וא"כ מאחר שסברי דמברך ברכת הנס בביתו אף שבירך בהדלקתו בביהכ"נ אלמא שהדלקתו בבית הכנסת אינו כלום כיון שהוא רק מצד המנהג גם זמן יש לו לברך, ואף אם נימא שנתקן זמן גם בשביל היום מ"מ גם בשביל המצוה צריך לברך זמן כמו בשופר וסוכה אם לא ישב בלילה צריך לברך ביום עוד הפעם זמן על הסוכה, וא"כ אף אם כשבירך זמן שלא בשעת הדלקה יצא זמן דהיום מ"מ זמן דהדלקה לא יצא, ומאחר שהדלקה דביהכ"נ אינו מצוה לא יצא כדמוכח מברכת נס, עיי"ש והוא ממש כדברינו.

[ב] ומה שכתב בזרע אמת שם להביא ראיה ממי שראה נרות ובירך שעשה נסים ושהחיינו דשוב אינו מברך כשמדליק והאי נמי שבירך זמן בביהכנ"ס לא גרע ממי שבירך זמן על הראיה, נראה דלא דמי דהתם כשמברך על הראיה הרי הוא מקיים בזה פרסומי ניסא והוי הברכה על קיום מצות הדלקה דהוא שותף במצות ההדלקה ע"י שרואה הנרות ומתקיים אצלו פרסומי ניסא ומשו"ה אינו חוזר ומברך שהחיינו וכמ"ש הגר"ש הכהן מוילנא הובאו דבריו אצלינו לעיל סי' א' סקי"ט ולקמן סק"ו, משא"כ הכא דבהדלקת ביהכנ"ס אינו מקיים מצוה וחייב לחזור ולהדליק בביתו בברכה א"כ י"ל דברכת הזמן שבירך בביהכנ"ס אינה פוטרתו מלברך שוב בביתו.

והיה מקום לומר דכשמברך זמן כשמדליק בביהכנ"ס הרי הוא רואה את הנרות והוי כמי שבירך על הראיה דאינו חוזר ומברך, (דומיא דמש"כ רע"א בתשו' מ"ת סי' י"ג דמי

ומבואר מדבריו דאפי' נימא דלא חשיב מצוה שיש לה משך זמן לענין לברך אחר עשייתה אלא במצוה שעושה בגופו ומשו"ה בנר חנוכה אינו יכול לברך אחר שכבר הדליק מ"מ לענין מזוזה ס"ל דמברך אחר שקבעה אע"ג דאינו עושה בגופו, כיון שאינו נעלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא הוי כל רגע מחלת מצוה.

וביאור דבריו על פי מה שנתבאר לעיל סי' ה' סק"ג אות ב' שיש לחקור בהא דמברכים על מצוה נמשכת אם הוא משום שמברך על מה שכבר נעשה משום שעדיין עומד בקיום המצוה או דהברכה על מה שמכאן ולהבא, וגם אם הברכה על מה שמכאן ולהבא נראה דיש מקום לומר דדוקא אם עושה עתה במצוה דאיכא מעשה וכגון במצוה נמשכת שהוא בגופו שעשוה עתה במצוה איכא למימר דמברך על מה שמכאן ולהבא, ונראה דס"ל לרע"א שהברכה על מה שמכאן ולהבא ואע"פ דליכא מעשה במה שמקיים מכאן ולהבא נמי אפשר לברך דלא נעיגן דוקא מעשה ואפשר לברך על קיום מצוה גם בלא מעשה, ולכן כתב דה"ה במזוזה אע"פ שאינו לבוש מ"מ חשיב עשוק במצוה כיון שאם יעלו המזוזה חייב להחזירה וחשיב כל רגע מחלת מצוה א"כ חשוב עושה במצוה, משא"כ בנר חנוכה אינו זקוק לה לא חשיב שעושה במצוה ואין המצוה נמשכת אלא בלא דקיים המצוה בהדלקה ונתקיימה המצוה ונגמרה, ועי' בספרי שומע ומשמיע סי' ל"ע ענף ג' באורך בכל ענין זה.

(18)

ששכח לברך שהחיינו קודם שהדליק די"ל דיכול לברך שהחיינו אחר שהדליק דלא גרע מהרואה שהרי הוא רואה עתה את הנרות).

הרואה נר בהכנ"ס אם מברך ברכת הרואה

אמנם יש לדון במי שרואה נר ביהכנ"ס אם מברך ברכת הראיה די"ל דכיון דאינו אלא ממנהגא בעלמא ואין בזה קיום מצות הדלקת נר חנוכה מעיקר הדין אינו יכול לברך ברכת הראיה, וראיתי במנחת שלמה ח"ב סי' נ"ח שהסתפק בזה, ובשו"ת אגרות משה או"ח סי' ק"צ פשיטא ליה דאינו מברך ברכת הראיה על נר ביהכנ"ס, ועי' באשל אברהם (להגאון מבוטשאטש) שהסתפק בזה.

ומ"מ נראה דאפי' אי נימא דמברך ברכת הרואה על נרות ביהכנ"ס הכא ודאי דאינו שייך לברך משום ברכת הרואה דהא ברכת הרואה מברך לאחר הראיה וכשמדליק בביהכנ"ס מברך כל הברכות קודם ההדלקה וא"כ ברכת שהחיינו קאי על מצות ההדלקה ולא הראיה ואין לפטרו משום ברכת הראיה.

[ג] ועיי"ש בזרע אמת כתב דלכאו' יש לדחות הראיה ממי שבירך על הראיה דבשלמא התם בירך לעצמו על הראיה ויצא י"ח כי חייב לראות הנרות כמ"ש בסי' תרע"ז סעי' ג' וכיון דאינו עתיד להדליק באותו הלילה יוצא בראיה, אבל זה שמדליק בביהכנ"ס מדליק להוציא את הרבים י"ח לפירסומי ניסא דרבים וע"כ הנהיגו להדליק בביהכנ"ס ואע"ג דלא מברכינן אמנהגא דערבה מ"מ במנהגא כי האי מברכין כמ"ש הריב"ש בתשו' קי"א ונמצא דהדלקה זו עם ברכותיה אינה אלא בשביל הרבים אבל לא בשביל עצמו וא"כ י"ל דעכ"פ כשבא לעשות המצוה בשביל עצמו צריך לחזור ולברך זמן, אבל כד מעיינינן ליתא דסו"ס אע"ג דנתקנה ברכה זו בשביל פירסומי ניסא דרבים מ"מ ממילא גם הוא יוצא בברכת זמן שבירך שם, והא למה זה דומה למי שקראוהו לעלות לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו דאע"ג דלא בירך ברכת אשר בחר בנו אלא משום תקנת חכמים דתקנו לברך ברכת התורה בקריאתו בציבור אפ"ה יצא י"ח ואין לו לברך עוד ברכת התורה לעצמו כמ"ש בסי' קל"ט סעי' ט'.

קראוהו לעלות לתורה יצא י"ח ברכת התורה

הנה מה שדימה למי שבירך ברכת התורה כשעלה לתורה שנפטר מברכת התורה לעצמו י"ל דלא דמי דהתם סו"ס בירך ברכת התורה וקרא בתורה ואמאי לא יצא ידי חובה ואע"פ שבירך משום תקנת קריאת התורה מ"מ תורה היא ובירך עליה, משא"כ הכא דבהדלקת ביהכנ"ס אינו יוצא ידי חובה וצריך לחזור ולהדליק בביתו בברכה אינה מועלת ברכת הזמן שבירך דהוי כמברך שלא בשעת הדלקה דאינו נפטר בכך, ולא מהני ליה מה שבירך בשביל פרסומי ניסא דרבים.

אלא דיש לדון בעיקר הך דינא דאע"ג דלא דמי לבירך ברכת התורה בקריאת התורה מ"מ אפשר דשפיר יוצא במה שבירך בביהכנ"ס ואע"פ שנתקנה ברכה זו בשביל פרסומי ניסא דרבים מ"מ גם הוא יוצא בברכה זו, ונראה שד"ז תלוי בטעמי המנהג של הדלקת ביהכנ"ס, דהנה הריב"ש שם כתב בטעמא דמילתא שהוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנחנו יכולין לקיים המצוה כתקנה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ כדתנן בשבת כא: בההיא דגמל טען פשתן וכו' וכיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד לזה הנהיגו להדליק בבהכ"נ לקיים פרסומי ניסא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דכל אחד ואחד מבאי ביהכנ"ס שייך במצוה זו של פרסומי ניסא ונהי דכתב הריב"ש שאין נפטר מהדלקה בביתו מ"מ גם הוא שייך בהדלקת ביהכנ"ס ואין זה הדלקה בשביל אחרים אלא שהוא מפרסם הנס לרבים להשלים הפרסומי ניסא שהיה צריך להיות לכל אחד בפתח ביתו, ועי' בלבוש סי' תרע"א סעי' ח' כתב ואם הש"ץ ממהר להתפלל אחר שבירך על הנרות מותר לשמש הכנסת לגמור הדלקת הנרות שלא הדליק הש"ץ דשניהם עושין מצוה אחת בשליחות שהרי בשליחות הם מדליקין וכו' מבואר מדבריו דהצבור כולם יוצאין יד"ח בהדלקה זו שהיא פרסומי ניסא לרבים והש"ץ מדליק בשליחותם.

וא"כ י"ל דכשמברך זמן בהדלקת ביהכנ"ס הרי בירך כבר על מצות פרסומי ניסא דאחי מזמן לזמן ונהי דלא קיים המצוה בשלמות וצריך להדליק בביתו מ"מ כבר בירך על מה שהגיע לזמן מצות פרסומי ניסא. ויש קצת לדמות ענין זה למי שבירך על עשיית הסוכה שאינו צריך לחזור ולברך על ישיבת הסוכה דבברכת העשיה כבר בירך על הגעת זמן קיום המצוה.

ויעוי' בב"י סי' תרע"א כתב נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, וכן כתב הכל בו (סי' מ"ד) וכתב עוד טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להש"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות עיי"ש. ונראה דלפי הטעם הראשון שהוא משום אורחים אין ההדלקה לצורך כל אחד מהקהל שיש לו בית ומדליק בביתו והש"ץ שמדליק ומברך אינו מברך כלל בשביל עצמו, ולטעם זה ודאי דלא מהני ברכת הזמן לדידיה וליכא לדמויי כלל למי שבירך בקריאת התורה שנפטר מברכת התורה דהכא אינו מברך אלא בשביל אחרים ואינו מקיים בזה מצוה כלל, וגם להטעם שכתב הכלבו שיש בזה פרסום גדול וקידוש השם שמברכים אותו במקהלות נראה שאינו ענין להדלקה שכל אחד מחויב להדליק בעצמו והוי חיוב הדלקה אחר ואינו נפטר במה שמברך בביהכנ"ס.

ויש להעיר על עצם ברכת שהחיינו בהדלקת ביהכנ"ס דלכאו' היה נראה דאין לברך כלל ברכה זו, דבשלמא להטעם שכתב הב"י מפני האורחים שפיר מברכים גם ברכת שהחיינו להוציא את האורחים שאין להם הדלקה אחרת מלבד הדלקת ביהכנ"ס, אמנם להטעם שכתב הריב"ש משום פרסומי ניסא דרבים א"כ בשלמא ברכת המצות שפיר מברך וכמ"ש הלבוש דאע"ג דאין מברכים על מנהג מ"מ במנהג כי האי מברכינן, וכן ברכת שעשה נסים י"ל דכיון שמדליק לפרסומי ניסא צריך לברך שעשה נסים, אכן ברכת שהחיינו

טעם סנהג הדלקת בהכנ"ס

למה ליה לברך הא צריך הוא עדיין להדליק בביתו ויברך שהחיינו בביתו כשיקיים עיקר המצוה, דהא הדלקת ביהכנ"ס היא כדי שיהיה פרסומי ניסא לרבים אבל אינה עיקר ההדלקה ואמאי לא יניח הברכה לביתו, וצ"ע.

מי שהדליק בביתו ובירך זמן ובא להדליק בבית הכנסת

(ה) בזרע אמת שם כתב דהא מילתא דפשיטא דאם הדליק כבר בביתו בליל א' ובריך זמן ובא אח"כ להדליק בבהכנ"ס יברך זמן בשביל הצבור דומיא דמי שבירך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה דחוזר ומברך כמ"ש בסי' קל"ט סעי' ח'.

ה. אם הדליק בביתו ובירך זמן ובא אח"כ להדליק בבהכנ"ס בשביל הצבור [ו] יש מי שכתב שיחזור ויברך שהחיינו [ז] ויש מי שנסתפק בזה (ה).

ו. מי שלא הדליק ביום הראשון ובירך ברכת הרואה כשחוזר להדליק ביום שני או שלישי בביתו [ח] אינו מברך זמן כיון שכבר בירך על הראיה ביום הראשון (ו).

[ו] שו"ת זרע אמת או"ח סי' צ"ו.

[ז] בן איש חי ש"ר וישב דיני חנוכה סעי' י"א.

[ח] ב"י סי' תרע"ו בשם תשובה אשכנזית, שו"ע סי' תרע"ו סעי' ג'.

ויש לעיין בדבריו דלא דמי נדון דידיה למי שבירך ברכת התורה דהתם נתקנה ברכה על תקנת קריאת התורה ואינו משום דין ברכת התורה שהרי כבר בירך ברכת התורה אלא דעל תקנת קריאת התורה צריך לברך, משא"כ הכא דברכת שהחיינו היא על מצות הדלקת נרות חנוכה א"כ כיון שכבר בירך שהחיינו על הגעת זמן דמצוה זו אמאי יברך שוב בביהכנ"ס.

וד"ע תליא בהטעמים דמנהג הדלקה בביהכנ"ס הנז"ל בס"ק הקודם, דלמה שכתב הריב"ש דנהגו כן משום פרסומי ניסא לרבים א"כ זה הוי הוספה למצות הדלקת הנר שמדליק כל אחד בביתו אלא שלא קיים פרסומי ניסא לרבים ולכן מדליקים בביהכנ"ס לקיים פרסומי ניסא לרבים וא"כ כיון שכבר הדליק בביתו ובירך שהחיינו על מצות ההדלקה מה"ת יברך שוב, ולו יצויר שהיה הוא עצמו מחויב פעמים באותו יום אטו היה מברך שהחיינו בפעם שניה וכמו שביום השני אין מברכים שהחיינו כיון שאינו פעם ראשונה שמדליק, וכן להטעם השני שכתב הכלבו שהוא כדי לפרסם את הנס בפני כל הקהל ויש בזה קדוש שמו הגדול נמי אין לברך שהחיינו שהרי אינו אלא הוספה לפרסומי ניסא וכבר בירך על מצוה זו בביתו, אמנם להטעם הראשון שהוא כדי להוציא את האורחים א"כ הרי הוא מברך בשביל האורחים ואע"פ שהוא כבר יצא מ"מ יכול לברך כדי להוציא את האורחים וכמו שכתב הזרע אמת בדין הראשון שמברך כדי להוציא בני ביתו. ועי' לקמן סי' י"ג סק"ז שיכול להוציא אחרים בברכת שהחיינו כשיצא כבר.

ועי' בן איש חי שנה ראשונה פרשת וישב דיני חנוכה סעי' י"א כתב וכן אם חל ליל א' של חנוכה בליל שבת שמברכין בו שהחיינו וכבר הדליק בביתו ובירך שהחיינו ובא להדליק בבית הכנסת וכל הקהל שהיו בבית הכנסת כדי להתפלל ערבית כבר הדליקו בביתם ובירכו שהחיינו בביתם לא יברך שהחיינו בהדלקת בית הכנסת מפני שכבר הוא וכל הקהל בירכו שהחיינו בביתם דמספקא לן בדבר זה בסה"ק מקבציאל ולא איפשיט לן וספק ברכות להקל, ועיין להרב זרע אמת סי' צ"ו והביאו הרב מחב"ר ז"ל.

ביר"ך זמן על הראיה אינו חוזר ומברך כשידליק

(ו) בב"י סי' תרע"ו בשם תשובה אשכנזית הרואה שבירך זמן בליל ראשון ולא הדליק ובליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך זמן דקיימא לן זמן אומרו אפילו בשוק ואינו צריך לחזור ולאמרו על הכוס, והוא מתשו' מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סי' נ"ז וז"ל ששאלת הרואה שבירך זמן בלילה ראשונה של חנוכה ולא הדליק אם בלילה בא להדליק אם יחזור ויברך זמן נ"ל שאין לברך חדא דלא אמרינן תרי זימני זמן על המצוה ועוד כיון דזמן אפי' אמר בשוק יצא דלא גרע מי שברך על הראייה ממי שברך בשוק דאינו חוזר ואומרה על הכוס ביו"ט, עכ"ל. וכן פסק בשו"ע סי' תרע"ו סעי' ג' מי שלא הדליק וכו' כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ובליל ראשון מברך גם שהחיינו ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו.

ובמור וקציעה כתב עלה וז"ל ויש לי בזה הרהור שיש לחלק בין הנושאים זמן דיו"ט שאני שכיון שכבר יצא ידי חובת ברכת זמן אפילו נזדמן לו אח"כ כוס והיום גורם ליין שיבוא מ"מ כבר יצא בזמן שבירך על אותו היום דומיא דמצה ומרור דמיפטרי בזמן דקידוש, אבל בראיה לא יצא ידי חובת מצוה ודמי לשופר ולולב שקובעין זמן לעצמן אע"פ שכבר בירך על אותו היום בכניסתו, וכ"ש הכא דמצוה דיום אחר הוא, וגם אם אינו רואה נר חנוכה ראוי לברך זמן על היום ככל מועדי ה' ולא הוצרכו לומר הרואה מברך אלא להשמיענו דמברך גם על הנסים, עיי"ש.

ברכת שהחיינו על הראיה היא משום עצם היום ואינו פוטר מצות הדלקה

ביאור דבריו דס"ל דהא דמברך הרואה שהחיינו הוא משום שיש לברך שהחיינו על עצם היום דחנוכה כמו כל המועדים ומה שאמרו הרואה מברך הוא לומר שמברך על הנסים אבל מי שאינו רואה אינו מברך על הנסים מיהו שהחיינו מברך אפי' אינו רואה, וגבי זמן שאומר במועדים מצינו שאם מברך זמן על המועד אינו פוטר למצות שבאות מחמת הרגל, ודוקא כשמברך שהחיינו בליל סוכות אינו צריך לברך פעמיים שהחיינו משום הרגל ומשום הסוכה דכיון שנמצא עתה בסוכה זמן דרגל וזמן דסוכה בהדדי קאתי ומברך ברכה אחת ועולה לשניהם, וכמו"כ הא דאינו מברך שהחיינו על מצה ומרור משום שמברך בקידוש שהחיינו על הרגל ומצה ומרור נמצאים לפניו ומקיים המצוות באותו לילה ועולה הזמן לשניהם, אמנם בשנוטל לולב למחר צריך לברך שהחיינו ולא אמרינן דזמן שבירך על הרגל פוטר נמי לזמן שחייב לברך על הלולב שהרי

30 נר חנוכה לפני נר השבת, שאם ידליק נר שבת וקיבל עליו את השבת שוב לא יוכל להדלי׳ נר החנוכה כדא״ל רב לרב ירמיה אי בדילת וא״ל בדלית, אך [אם] לא קיבל עליו את השבת יוכל להדליק את שלחנוכה דלאו בהדלקה תלייא מילתא אלא בהבדלה תלייא מילתא, וכדאמ׳ בסוף פ׳ במה מדליקי׳, ומדליק לו את הנר ושוהה כדי לצלות דג קטון
35 ושובת, וכדפי׳ הקו׳ שאחר ההדלקה יכול לתקן דבר מועט ואחר כך שובת הרי כשלא שבת בהדלקה מותר לעשות מלאכה דאילו הדליק לה מבעוד יום גדול לא יאסר, דתנינא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר, דתנייא לא ימיש (את) עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש דלאו בהדלקה תלייא מילתא אלא
40 בהבדלה.

ואיפליגו ב״ש וב״ה בהדלקת נר חנוכה ונהגו כל ישראל כב״ה דקיימ׳ לן כוותיהו, ויום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף כנגד ימי׳ היוצאין וכנגד מעלין בקודש ולא מורידין. ומפו׳ במנחות בסוף פ׳ שתי הלחם, מעלין בקודש (ולא) מאת מחתות החטאי׳ כו׳, בתחילה תשמישי
45 מזבח ולבסוף גוף המזבח, ולא מורידין דכתי׳ ויקם את עמודיו בסוף אלה פקודי משה רבי׳ ע״ה הקימו ופרקו.

ומצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ משום פרסומי ניסא, ולצד שמאל בכניסתו לבית כדי שתהא מזוזה מימין ונר משמאל כדכתי׳ על מזוזות

30 ידליק ... עליו | א. תדליק לה נר השבת וקבילה עליה. ידליק | ב. נ׳ לו. שבת | ב,ג,ד. השבת. 31 יוכל | א. תוכל. נר | ב,ג,ד. את נר. החנוכה | א,ג,ד. חנוכה. דב | א. ח׳. לרב | א–ד. לר׳. אי בדילת | א–ד. מי בדלת. 32 בדלית | א–ד. אין בדלינא (ב,ג,ד. בדילנא). 33 כהדלקה ... בהבדלה | ב,ג. בהבדלה ... בהדלקה (ג. בגל׳ כלפנינו). אלא ... מלאכה (שורה 36) | א. ח׳. 34 בסוף פ׳ | ב,ג. ח׳, ד. בפ׳. לו | ב,ג,ד. ח׳. קטון | ב,ג,ד. קטן. 35 וכדפי׳ הקו׳ | ב. וכדסרק הקורא. 36 הרי | ד. והרי. כשלא | ב,ד. שלא. הדליק לה | א. ידליקנו, ב,ג,ד. הדליקום. 37 מבעוד יום | א. בעוד היום. ובלבד שלא יאחר | ב,ג,ד. ושלא יאחר. 38 ועמוד האש לילה | א–ד. וגו׳. 39 לעמוד האש | א–ד. נ׳ וכו׳. דלאו...בהבדלה (שורה 40) | א. ח׳. 40 בהבדלה | ב,ג,ד. נ׳ ממלאכה תליא מילתא. 41 נר | א–ד. נרות. 42 כוותיהו | א–ד. כוותיה. אחת | א. אחד. מוסיף | א–ד. נ׳ והולך. ימי׳ | ב,ג. ח׳. 43 בסוף | א. ח׳. 44 ולא מאת | א. מן את. ולא | ב,ג,ד. ח׳. כו׳ | א. האלה וגו׳. בתחילה | א. שהיו בתחלה. תשמישי מזבח | א. תשמיש המזבח. 45 את | ב. ח׳. כסוף אלה פקודי | א. ח׳. 46 ונר משמאל | א–ד. ח׳. כדכתי׳ | א–ד. דכתי׳.

31. רב לרב ירמיה | ברכות כז, ב. לפנינו: ר׳ ירמיה לרב. 32. בדלית | צ״ל: אין בדילנא. ראה בשנו״ס. להדליק את של חנוכה | השווה תשובות הגאונים בשבלי הלקט, סוף סי׳ קפה (= אוצר הגאונים שבת, התשובות סי׳ עב עמ׳ 24); רמב״ן, שבת כג, ב, הובא בר״ן שם רמז שיא; ארחות חיים, הלכות הדלקת הנר בערב שבת סי׳ ו. וכן דעת התוספות באבודרהם, הלכות חנוכה (ירושלים תשי״ט) עמ׳ רא, והרא״ש, שבת פרק ב סי׳ כד. לדעת הבה״ג, הלכות חנוכה (ד״ו דף כה, ג; דפוס ברלין עמ׳ 85; דפוס ירושלים עמ׳ 165) ורב עמרם גאון (סדר רב עמרם, השלם חלק ב דף סו, א; גולדשמידט עמ׳ ק) אסור להדליק נר חנוכה לאחר הדלקת נר שבת. ראה תשובות רש״י, אלפנבין סי׳ רצ עמ׳ 319, ועיין בית יוסף וב״ח, אורח חיים סי׳ רסג. 34. פ׳ במה מדליקי׳ | שבת לח, ב. 35. וכדפי׳ הקו׳ | עיין רש״י שם ד״ה להדביק. ופירוש זה מובא בתשובות הגאונים הנ״ל. 37. דתנינא | שם כג, ב. 38. לילה | שמות יג, כב. 41. ואיפליגו ב״ש וב״ה | שבת כא, ב: בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. 43. במנחות | צט, א. 44. ולא | יש למחוק תיבה זו. ראה בשנו״ס. החטאי׳ | במדבר יז, ג. 45. אלה פקודי | שמות מ, יח. 47. ומצות | שבת כב, א. 48. כדכתי׳ | דברים ו, ט.

רבי אברהם זרבי נתן הירחי
יוצא לאור מאת יצחק רפאל

ביתיך, דרך ביאתך, וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא, ונר
50 חנוכה משמאל ונכנס בין שתי מצות. למדנו מזה שאם אין שם מזוזה מימין ראוי להניח נר חנוכה מימין, וכן כת׳ גאון ז״ל, ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר שלחנוכה כ״א בבית שאדם דר בו מדאמ׳ כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ובית הכנס׳ פטור ממזוזה, כדאמ׳ בפ״ק דיומ׳, אלא אם כן יש שם בית דירה לדור בבית הכנסת, אלא נהגו כך
55 על זה שהנס בא במקדש בית עולמי׳ ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם. אב״ן.

הרואה נר חנוכה יום ראשון מברך שתים שהחיינו ושעשה ניסים, מיכאן ואילך הרואה מברך אחת, ניסים, ובשלא הדליק בתוך ביתו עדיין ואם רוצה לסדרם על הדלקתו ולא יברך עד שידליק בביתו הרשות בידו
60 כדי לחבבו מאד, כדאמ׳ חזינא ליה לרב כהנא דמסדר להו אכסא דקדושא זמן דסוכה ולישב בסוכה וכן אכסא דהבדלתא.

מצאתי בתשובו׳ הגאוני׳, דשמן שנדרו בבית הכנסת מותר לקרות בו

49 ביתיך | ב,ג,ד. ביתך, ג. נ׳ ובשעריך. וכי | ד. וכן. 50 ונכנס | א–ד. ויבנס. 51 גאון | ב. הגאון. ז״ל | ג,ד. נ׳ אב״ן. 52 של | א–ד. ח׳. בו | א–ד. ח׳. מדאמ׳ | א,ד. מדקאמרי׳, ב. מדקיימ׳ לן. 54 שם | א. לה, ד. בה. בית | א. ח׳, ב,ג. בה. לדור בבית | א–ד. לחזן בית. 55 במקדש | א. למקדש, ג. בבית המקדש. במקדש | א. המקדש. בגולה | ב. נ׳ כדי. 56 אב״ן | א. ח׳, ד. אבר׳ בן נתן. 57 הרואה | ד. קמ״ט הרואה. מיכאן ... ניסים (שורה 58) | א. וכו׳. 58 אחת | ב,ג,ד. שעשה. 60 לחבבו | ב,ג. לחבבן, א,ד. לתברן. מאד | א–ד. יפה. כדאמ׳ | ב,ג,ד. כדאמרי׳. 61 דהבדלתא | ב,ג,ד. דהבדלה. 62 הגאוני׳ | א. נ׳ ז״ל. דשמן | א–ד. ושמן. בבית | א,ב,ד. לבית.

49. עקר ברישא | יומא יא, ב; מנחות לד, א. השווה רש״י שבת שם ד״ה מזוזה. 50. ונכנס בין שתי מצות | סדר רב עמרם, שם דף פה, ב; גולדשמידט עמ׳ ק; תורתן של ראשונים, חלק א עמ׳ 18; מעשה הגאונים, עמ׳ 44. 51. וכן כת׳ גאון ז״ל | דברי הגאון לא נמצאים במקור אחר. ראה אפסטובצר, ראבי״ה, סי׳ תתמג עמ׳ 575 הערת 5; אוצר הגאונים שבת, התשובות סי׳ סח עמ׳ 23. ולעצם הדבר השווה ראבי״ה שם; ד״ן, שבת פרק ב דמז שו; ארחות חיים, הלכות חנוכה סי׳ ג; תשובות פסקים ומנהגים למהר״ם ב״ר ברוך (כהנא) חלק א סי׳ תרב עמ׳ שיז; טור, אורח חיים סי׳ תרעא. 54. בפ״ק דיומ׳ | יא, ב. לדור בבית הכנסת | צ״ל: לחזן בית הכנסת. ראה בשנו״ס. נהגו כך | ראה העיטור, הלכות חנוכה, מהדורת רמ״י דף קיד, ד; שבלי הלקט, סי׳ קפה; ארחות חיים, שם סי׳ יז; טור ואבודרהם, שם. 55. במקדש מעט | מגילה כט, א על־פי יחזקאל יא, טז. 56. שכולם מתקבצים שם | ראה שו״ת הריב״ש, סי׳ קיא: ״המנהג הזה להדליק בבהכ״נ מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנחנו יכולין לקיים המצוה כתקנה כל אחד בביתו, שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כדתנן (שבת כא, ב) בהתיא דגמל טעון פשתן וכו׳, וכיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנחנו יכולין לקיים המצות כתקנה ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד, לזה הנהיגו להדליק בבהכ״נ לקיים פרסומי ניסא, ואע״פ שאין מברכין על המנהג זהו במנהג קל כמו מנהג של ערבה שאינו אלא חבטא בעלמא, אבל בזה שהוא לפרסם הנס בבהכ״נ ברבים, מברכין עליו כמו שנהגו לברך על ההלל של ד״ח ואע״פ שאינו אלא מנהג ואין בזה משום ברכה לבטלה כלל, וכדעת ד״ת ז״ל. ומ״מ באותה הדלקת של בהכ״נ אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו דמצות חנוכה נר איש וביתו״. 57. הרואה | שבת כג, א. 58. ובשלא הדליק | רש״י שם ד״ה הרואה; סידור רש״י, סי׳ שיז עמ׳ 151. מחזור ויטרי, סוף סי׳ רלז עמ׳ 201 – בשם ר׳ יצחק ב״ר יהודה בשם רבינו יעקב. והשווה העיטור, שם דף קיז, ג; ראבי״ה, סי׳ תתמג עמ׳ 576; ארחות חיים, שם סי׳ ט; שבלי הלקט, סי׳ קפה; טור, שם סי׳ תרעו; אבודרהם, סדר תפלת חנוכה (ירושלים תשי״ט) עמ׳ קצט. 60. כדאמ׳ | סוכה מו, א. השווה ראבי״ה, שבלי הלקט וארחות חיים הנ״ל. 62. בתשובו׳ הגאוני׳ | חמדה גנוזה, סי׳ ז (= אוצר הגאונים שבת, התשובות סי׳ כא עמ׳ 8. ראה שם במלואים עמ׳ 163).

29

עששית • כלי גדול של זכוכית בלטן לגמרי"ל : דולקת • שהדליקה למטה תוכה כמ"ם : ומדליקה • למטה הלילה : היו כאותו הגם • שגזרו יוונים על כל כתובות הנשואות להיבעל לטפסר חתנה ועל יד אלה נעשה הגם : אכסנאי • אורח : כתר דנסיבי • ופעמים שהיתי אכסנאי ללמוד תורה: עלי • בשבילי : בנו ביתאי • בביתי : משון נהוריה • אינו ממהר לכלות כשמן זית : לגיל נהוריה • לגיל ומאיר : לגבל • מלאתי בתשוב' הנאתי' שמעשנין כלי זכוכית בעשן שמן זית עד שמשחיר וגורר השחורי'ושקן בו שמן קימטא ומגבל בו ומייבשו בחמה וממחה אותו לתוך הדיו : לעשן • נמי כדפרישית : שרף • גומא : קטף • פרוגי"ל של יער כמו שאנו עושים משל שרף: הרוחה. העובר בשוק ורוחה בחצר החצרות חולק ומלאתי בשם רביו יאלח בן יהודה שאמר משם רביו יעקב דלא הוקקה ברכה זו אלא לגר שלא הדליק בביתו עדיין לו ליזשב בספינ': הרוחה מבדך שמים • שעשה נסים ושהחייני שלא עליו לברך להדליק הא לא אדליק אינו : מאי ממעמ • המדליק בשאר ימים איזו מן הנלגם ממעמ : כל יומי איתיה • שהרי כל שמנה הדליק מן הפך לכל זמן משהגיעו להתחלה זמן הגיעו : הכן טוב • הא לאו דאוריתא היא אלא מדבריהם: מלא מסורי • מן הדבר אשר יגיעו לך וגו' : מערבין בו • עירובי חצרות ותחומין : משתתפין בו • במבוי דאי בעי מפקר לגבייה והוה עני ואחי ליה כדתנן מחצלין אם יתעניים דמאי הלכך חשוב דידיה : ומברכין עליו . המוצא : ומזמנין עליו • ברכת הזימון : ומפרישין אותו • אדם שהוא עתיד לומר דלא נריך לברוכי עליה בהפרשתו : והיה מחניך קדוש • ולא ירלה בך עתיד דבר אפילו דבור הזכרה הבא לא ירלה בך עתיד דבר:ואלי דבריהם. כגון גר תוכה : ספק דבריהם • כגון דמאי שהפרשתו אינה אלא מספק : וכבני ברכה • קדוש היום : רבא אמר • ספק דבריהם בעי ברכה ודמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא ודוגב עמי הארץ מעשרין : תגר שיש לה ב' פתחים פתוחים לתגר שיש לבית ב' פתחים פתוחים לתגר נריכ' שתי נרות גר לכל פתח כדמפ' טעמא משום תגרת שהרוחה יהא ביולולין בלבד סבור שהגיע חנוק וחרי הא של שני בני אדם ויאמרו האחד אינו מקיים מצות גר : מב' רוחות • אחד בצפון ואחד בחמרא : תגרת דעלמא • בני עיר אחרת הבוברין משם בשוק: אפי' מרוח אחת נמי • סבורין הן שהגיע חנוק מחוכו : ולא תגרת דבני מתא • שיודעים שאין חנוק : לסוף שהוא • בגמר קנינו בדכתי' לא חכלה משמע בשעת כילוי ולא שיקלה אותה קודם לכן: מפני בטול עניים• וכולא מפרש לה : שעה פנויה • שאין עניים אלא ויאמר לקרובו עמי מהר ומול כאן עד שלא יבא אחרים אבל עכשיו שמניחה בגמר קניר הגד' העניים רואין ובאין:

מסורת השס"

מבבה ומגביהה ומניחה ותחר ומדליק מיבעי ליה • ולא אמאי מבבה ותחר ומדליק בהגבהה סבי כיון דהגבה שפה מטה דאמרו מי גרע לדקה ושומרת מהדליקה תפ"ש ר"ל דמיירי שהדליקה מתחלתה לגוך שבת גרע מהדליקה תפ"ש דהתם שמדליקה בעתה ניכר הדבר שהוא מדליקה בשם חבבה • ריב"ל :

שמע מינה הדלקה שלא מטה • ות"ל מותר להדליק מגר לגר ומכל מקום כיון שנהגו העולם להחמיר אין לשנות החנגם :

מריש הוה מהדר מר אמתמא דשומשמי • גרלה דאגר חבבה קלי ומשום טעמא דמסיק דנפיש נהוריה מפי לאכל לגר שבת פטימא דשמן זית מלוה מן המובחר לפי שנמשך אחר הפתילה מפי מכולהו כדמוכח במתניתין דשלהו מתו ביה דמדליקין :

כל הנרשים יפים לדיו • פירש בקונטרס שרף גומא ואין גרלה לר"ת הא דיו אין זה גומא כדאמרינן בפ"ב דנזיר (דף יפ• ושם) בכל כותבין בדיו בשם ובסקרא ובקומוס ומפרש בגמרא קומוס גומא ודיו גמי אין זה מי עפלים שרגילין להניח בהן גומא הא בברייתא קתני הכם כתבו במי מריא ועפלא דהייט עפלים בשר משמע דלא הייט דיו דקתני במתניתין ועוד דבשר משמע דיעבד ובדיו היא מיקר הכתיבה ועוד דבפרק בל היד (גדה דף כ• ושם) אמרינן פלי קורטא דדיוחא ובדיק דהייט דיו שלנו שהוא קשה ולא של עפלים ואין דרך להניח גומא לתוך דיו שלנו אלא שרף [ההא] הייט לחלוחית של אילן כמו שאנו עושין דיו שלנו וכן יש בגמרא בפ"ק (דף י:) גבי בתולה זו שירפה מלוי חו אין שירפה מלוי וכן בפ"בל שעה (פסחים לט. ושם) ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין דע"ב ההוא שרף הייט לחלוחית ושל כן היה פוסל ר"ת ס"ת שלאן סתבין בדיו שלנו דשאר לא מיקרי דיו כדפי' ואמרי' בפ' הבונה (נקמן קג:) כתבו שלא בדיו הרי אלו יגמו ומוקמי' לה בהקומץ רבה (מנחות דף לד) בס"ת:

[ע"ל באי אברה שעשה נסים וכו' ושהחייני וכו' וקיים בזמרי"ם וכו'ל]

[נלי פרקי ר"ה ושיה מתנין כו' סמיין בסיים לפיסת דקנים בפיס: בשמטת מני סרים לא וכן בתנים בפי' ר"ה ומ"ל ד"ה ומ"ל ד"ה ומ"ל ד

להבותם וליכא היכר מהה ומיכא: בפרס. בגיה והאיליה לאתן כדאמרי' לעיל דצריך להגיעה על פתח ביתו מבחוץ: הלו בר תטרה דתלי נקה מרים שומה וקפון לא עשה ולא כלום מ"מ הדלקה עושה מצוה וקפון לקח על פי שהגיעה גדול לא עשה ולא כלום מיהו הכל מלוי במצוה כדאמר בירושלמי דמגלה מכלן ואילך הדקיק שיהו קטנים קרין לרבים: שלקח הן הו באותו הגם. שנזרו זוגים על כל הכתובות הבשלות ומ"ש לקנה נר מצוה נעשה עם דאמרינן במדלק דבתו של יוחנן האמילה לרלקן האורבים גביה לשכרתו ותמכה לה לתנו וכרתו סלם ועל זה נהגו לתסל גביה בתטרה: **אמר** יוחנן אליקה כל סיום סלו שמיהה דולקה כל סיום סלו לשלוה שבת מכבה ומדליקה. אלמא הדלקה עושה מצוה ופרקי' ז"ל אע"פ שהדליקה לתלות תטרה כמ"ש לשולה שבת צריך לכבותה ולהדליקה לתלות הלילה וכן מליט בנר מערבי [נמיל דף כב:] אע"פ שהיה דולקה מבבה ומדליקה בתחילה: **אמר** רב שמן אבבאי. אורח אע"פ שאין לו בית לנה מימה דין בר תטרה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה: כי הלי בי רב. שהיה אבבאי לנמוד פורה: בתר דאבבאי. פלי. בשבילי: גו ביתא. בביתו: **אמר** רב חייא בר אבין וכי'. הרוצה בר תטרה צריך לבבן המובר בשוק ורוצה בחצר אחרת האחרות בר דולק. ומסתברא דלא הוקקה ברבה זו אלא למי שאין הליק ולא הליק עליו בתוך ביתו ולא עמיד להדליק הלילה הא לא אבל אבל אי אין לו בית אלא מליט יולא במלוה שיתחייב לחזור ולברך על הרוחה: מבלן ולילך המדליק מבבך שמים ורוחה מבבך אחת. לפי שאין לברך זמן אלא ביום ראשון דמשמע לתחלת הזמן הגיעו: ובגמרא אמרי' סיבן טוב רב אחיא אמר מלא לבבך ומקבלן רב נחמן אמר שאל לבבך ומקבלן מחיה רב ממרם הדמלי ממרכין בו ומקבלים בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרסין לתוכו ברוח וכיון שמעו. לעולם שאין לריך לברך על הפרשה ולפיכך יסול להפרים לתוכו אע"פ שהוא ברוח ולא אמרם כל בדרבנן בעי ברכה כי קלי ברוח ולא בכי ברכה ולא אמר אמר אמר

מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס:

תרעז דין אכסנאי בחנוכה. ובו ד' סעיפים:

א (א) אאכסנאי (ב) שאין מדליקין עליו בביתו צריך (ג) * לתת (ת) פרוטה לבעל הבית (ד) * להשתתף * עמו (ב) בשמן של נר חנוכה (ה) בואם יש לו (ו) * פתח * פתוח

א מימרא דר"ז שכת כ"ג ב מהא דרב הונא בס

באר היטב

זמן שעוסק יש לו לברך הלק"ע ח"ת סימן ג' עיין שם:

(ת) פרוטה. דייק לומר פרוטה לומר שאין צריך האכסנאי ליתן כל חצי הוצאות הנרות רק בפרוטה דיהיב ליה כני עיין בס' גן המלך סי' מ'. וגם בזמן הזה מותר להשתתף ד"מ. כתב בתשובת רש"ל שגם הבחורים צריכים להשתתף. ואפשר דדוקא כשאוכל בפני עצמו אבל אם סמוך על שלחן בעה"ב ככלל בני ביתו ומדינא א"צ להדליק אלא אם רוצה להיות מן המהדרין. מי שסעד אצל הבירו באקראי מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק ואם אינו רוצה לזוז משם יצוה לבני ביתו שידליקו עליו בביתו ט"ז ע"ש. ולענין סומא עסי' תרע"ה ס"ק ג' מש"ש: (כ) בשמן. וצריך הבע"ה להוסיף מעט שמן בשבילו ב"ח אגודה. וכתב הרשב"א

שערי תשובה

בשאר תשובה אפשר כ"ז שעוסק בהידור מצוה יש לו לברך עכ"ל ור"ל דהיינו כ"ז שהוא עסוק בהדלקת שאר הנרות שאם הידור מצוה בדקי"ל המהדרים מוסיף והולך שפיר מברך אבל לא מייני אחר שהגיעם הדלקת כל הנרות דאז לא יברך אף שעדיין עסוק בהם אם לא שעוסק בתיקון הפתילות שידוע שא"א להיות דולקת בלא תיקון זה וכמש"ל:

משנה ברורה

כו תחלה (יט) ולא יצטרך להעביר על המצות. ולדעת הי"א הנ"ל גם בזה יברך תמיד על הנר הראשון שהוא עיקר המצוה. וגראה (כ) דבזה יתמיד (כא) הנר הראשון לצד שמאל ואח"כ בכל יום מוסיף והולך לצד ימין וההדלקה יהיה תמיד בנר שעומד בצד שמאל כמו שכתבנו ופונה והולך לצד ימין:

(א) אכסנאי וכו'. וה"ה (ת) הבחורים שלומדים שלא בביתם צריכין להשתתף עכ"פ (ב) ודוקא בבחור שאוכל בפ"ע אבל אם סמוך על שולחן בעה"ב הוא ככלל ב"ב וה"ה (ג) משרתיו כיון שהם סמוכין על שולחנו בקביעות מדינא א"צ להדליק אא"כ רוצה להיות מן המהדרין: (ב) שאין מדליקין עליו בביתו. כי מדינא כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו הוא יוצא י"ח בהדלקתה אף שהוא במקום רחוק מביתו וא"צ שוב להשתתף אפילו בפריעי ועיין בט"ז בשם רש"ל דדוקא (ד) כשהוא יודע בבירור שאשתו מדלקת עליו אבל אם אינו יודע יש לו להדליק וגם לברך. ומטעם זה (ה) מי שלא ידע שהדליקו עליו ובא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקו עליו צריך להדליק (ו) דכיון שלא ידע מתחלה מסתמא היה דעתו להדליק בעצמו ולא לצאת בשל אשתו וממילא חל עליו תקנת חכמים ועיין במ"א שדעתו בזה דידליק בלא ברכה: (ג) לתת פרוטה. היינו שא"צ האכסנאי ליתן כל חצי הוצאות הנרות רק בפרוטה סגי (ז) דעי"ז מקנה לו חלק בשמן [ויש מאחרונים שכתבו (ה) דצריך הבעה"ב להוסיף מעט שמן בשבילו חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה בשביל עצמו] וה"ה אם בעה"ב (ט) מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי דהוי כמשתתף בפרוטה ומ"מ אם יש לאכסנאי נר (י) נכון יותר להדליק בעצמו: (ד) להשתתף עמו. היינו (יא) אפילו אם אוכל על שולחן בעה"ב לא אמרינן דבכני ביתו דמי ומדינא די בנר אחד לכולם כיון דאורח הוא ואינו סמוך על שולחנו בקביעות צריך להשתתף עמו. וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעה"ב [אחרונים]: (ה) ואם יש לו כו'. הטעם (יב) משום חשדא שיחשדו אותו שלא הדליק נר חנוכה (יג) ואפילו אם הוא יודע שמדליקין עליו בביתו לא מהני: (ו) פתח פתוח וכו'. אפילו (יד) הוא פתוח לרוח שפתח בעל הבית פתוחה

ביאור הלכה

* לתת פרוטה לבעה"ב. עיין מ"ב מש"כ בבתור הסמוך של שולחן בעה"ב דא"צ להשתתף הוא מדברי המ"א [ואינו מדברי מהרש"ל] ועיין בפר"ת דלדידיה בכל גווני צריך להשתתף ומה שהביא המ"א ראיה מדברי מהרי"א בשם או"ח לענין כן בסמוך ע"ש אינו המאירי בהיא בשם חכמי התוספות דגם בזה צריך להשתתף ואף להמאירי שתולק שם עליהם בע"פ בדינא דהמ"א בודאי מודה להם דצריך להשתתף עי"ש בדברי ר"ל * להשתתף וכו'. ומ"מ צריך ליזהר בשיתוף זה שלא ידליק זה לילה אחת וזה לילה אחרת אלא יהא השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק בכל הלילות [מאירי בשם חכמי התוספות]: * עמו וכו'. עיין בפמ"ג בא"א אות ג' שכתב אם שני בע"ב דרים בחדר אחד ואין סומכין וב"א אוכל משלו ל"ע אם די בשיתוף דאפשר דצריך כ"א מדינא להדליק בשלו ואורחא אפשר בקילו בע"ל ובאות ח' הביא דתולקין בזה הלבוש והפר"ח ועיין שם בפר"ח הביא דאיה לדברי מדברי המ"מ בפ"ד מהלכות חנוכה דצריך להדליק אמנם מדברי הטיבולי לקח בהלכות חנוכה סימן קפ"ה בשם רבותיו מסתימת דברי משמע דכיון שהם בבית אחד די בשיתוף: * פתוח וכו'. לכאורה כיון דהטעם משום חשדא דעוברים ושבים א"כ בזמנינו דמדליקין בשנים תו ליכא חשדא זו וכמו שכתב הגר"א בסוף סימן תרע"א ואמאי מתמיהינן כיש לו פתח פתוח אמנם אח"כ מצאתי במהרי"ל בסימן קמ"ה בהיסך מדברי דמשמע שם בפשטות לשונו דהאידנא שמדליקין הכל בשנים בבית ע"כ כל אורח אפילו ידע בודאי שמדליק אשתו בביתו בעבורו מ"מ צריך להדליק באכסניא לעצמו דמי יודע באכסניא שהוא בשו ואשתו מדלקת עליו בביתו ואתו למיתסדיה שאינו מדליק נר חנוכה וגם מוכח שם בתשובה שמהרי"ל דעתו כמהרי"ו דהשתא רוכא דעלמא אין משתתפין מפני שהמנהג הוא שכל אחד מדליק לעצמו ואתו למיתסדיה (ואף דאפשר דאכבי הבית ידעו שנשתתף עם בע"ה בשמן לא ניתן דבריו לשיפורין) ומ"מ קשה על הרמ"א ממ"ש אי ס"ל כמהרי"ל דהשתא מפני שמדליקין בשנים נרא עפי היה לו להגיה דבימינו אפילו אין פתח פתוח צריך להדליק לעצמו ואי לא ס"ל כסברת מהרי"ל היה לו להקל אפילו פתח פתוח וצ"ע: * פתוח. מסתפקנא אם

פתוחה

שער הציון

(יט) ולאפוקי שלא יעמוד נגד הנרות הקודמין ויסבל ידו נגד הנרות פתחרוטת וכקובית הע"ז: (כ) והטעם כיון שבלא"ה אינו סמוך לפתח מוכח שיעשה כן כדי לקיים גם מה שאמרו כל פינות שאתה פונה וכו': (כא) ופ"כ לפי המבואר לעיל בסימן תרע"א שצריך לסדר הנרות בבהכ"נ מאחרת למערב ממילא לדפת השו"ע לריך לעמוד הש"ץ המדליק אחוריו לדרום ופניו לצפון ולדעת הי"א אחוריו לצפון ופניו לדרום: (א) מ"א בשם רש"ל וש"א: (ב) מ"א ודה"ח: (ג) סמ"ג: (ד) ובתרומת הדשן סימן ק"א משמע דאפילו איט יודע זה בבירור רק שהוא יודע כאשתו שיודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בגו כיתה לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית אז אפילו אם אינה יודעת אבל בני כיתה יודעים דין זה ע"ש: (ה) מ"א בשם רש"ל: (ו) טעם על דבריו [ומיושב קלת קושית הפמ"ג] בגדי ישע: (ז) ת"א וכ"כ במאירי: (ח) סמ"ג ודה"ח דלא כא"ר שצריך ליתן בשבילו בשיעור חצי שעה והפר"ח כתב דא"ל להוסיף בכלל: (ט) מ"א בשם הרשב"א ובאורה הבונה באחד מדברי הקנין ולא באמירה בעלמא: (י) לאלת דעת מהרי"ו שכתב דבריהם שהמנהג בעלמא להיות מן המהדרין נר לכל אחד אתו לאחדו שלא הדליק נר חנוכה [א"ר ודה"ח]: (יא) סמ"ג וכ"כ המאירי: (יב) פוסקים: (יג) טור ובן מבואר ברמב"ם ובטו"ע קיצר בדבר [מאמר מרדכי] ובמאירי הביא דעות בזה ופסום דאין לזוז מדברי הטור והרמב"ם וכן העתיק הב"ח להתמיר: (יד) מ"א וצ"ע דאינו דומה לאלר שיש ט שני פתחים מרות אחד דמקלינן לעיל בסימן תרע"א בסופו הכא תמיר עפי מעשה שבתבנו:

(ז) * לעצמו (ח) צריך להדליק בפתחו (ט) נ״אע״פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית וה״ה לבן (י) האוכל אצל אביו. הגה (יא) וי״ל דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש ידליק (יב) * במקום שאוכל וכן נהגו (תשובת רשב״ש סי׳ תקמ״ב) ב (יג) דקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק: ג הי״א שאע״פ שמדליקין עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה (יד) כי חייב לראות הנרות (מרדכי) וכן נוהגין ואפי׳ אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות

ג עוד כתב תשו׳ אביו הרא״ש ר״פ ח״ת ח מהרי״ו אבוהב כתב ת״ת וכן כתב המרדכי

באר היטב

שה״ה אם הבעה״ב מקנה לו חלק בשמן כמתנה שרי מ״ח:

ביאור הלכה

מיירי אפילו אין הבית אצל מתוכו אלא שהאורח יש לו בבית זוית אחת שהוא מבתמם שם ובאותו זוית יש לו פתח לרחוב שהוא נכנס ויוצא דרך שם ותיישינן לחשדא כשלא ידליק לעצמו אי דמיירי דוקא בהבית אצל מתוכו ויש לו חדר מיוחד שם אז תיישינן לחשדא וכן משמע לראורה לשון הבו״ע מכוף דבריו. וכן מלשון הרמב״ם פ״ד הלכה י״א וע״ש אחי״כ מצאתי בעין זה בבבה״ל סימן קפ״ה סיש שי דיעות בזה וי״ל קלת: * לעצמו. עיין מ״כ. וכדי שתבין מקור דברי מוכרח אני להעתיק לשון המ״א ח״ל והאידנא שמדליקין בפנים אפילו אורחים מדליקין (דיני מהרי״ו סי׳ ג״ל ומהרי״ל סימן קמ״ה) ודוקא בשאוכל בחדר בפ״ע עכ״ל והנה הא״ר השיג עליו דשם מוכח בהדיא דמחמירין בכל גווני ומה שהפמ״ג רוצה לדחות עצמו ולישב המעיין שם בפנים יראה שם שהאמת עם א״ר והנה הרבה עמלתי על דברי המ״א אור ישראל איך יעשה בזה ת״ו. ומצאתי אח״כ בהגהת תוספות שבת על מו״ח בסופו פי״ב ומוכח מדבריו שדעת המ״א להוכרח שאפילו אין פתח פתוח לעצמו ואך בשהוא אוכל בחדר בפ״ע. והנה באמת דעת מהרי״ו ומהרי״ל להחמיר בכל גווני אך דעת המ״א להוכרח בשיעתם בשאוכל בחדר בפ״ע עכ״פ ולפ״ז מה דמסיים ודוקא הוא הכרעת עצמו ומיושב בזה הגאת הא״ר: * בבקום שאוכל. עיין מ״ב מש״כ דמי שסופד אצל חבירו באקראי יש לו שם בית באותו העיר וכו׳. ודוקא באופן זה אבל אם הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות על מ׳ ימי תנוכה דבר ברור הוא שיון שסועד ויש שם כל ימי חנוכה אף שביום אוכל אכילת ערבי בביתו באינו מדליק אצל בית שאוכל ויש שם בגילה דשיון שאין שם אדם בבית למי ידליק וכ״ש האידנא שהשיכר לבני הבית וכ״ן שישנים בני הבית שם

משנה ברורה

פתוחה והבעה״ב הלא הדליק בר חנוכה מ״מ חיישינן שבשידעו שפה התאכסן אורח אחד (עז) יאמרו שלא הדליק בר חנוכה: (ז) לעצמו. משמע מזה דבשאין פתח פתוח אפילו הוא מתאכסן בחדר בפני עצמו יכול להשתתף בפריטי עם בעה״ב או אם הוא נשוי יכול לסמוך על ביתו ויש פוסקים שסוברין דב״ז בזמן הגמרא שהיו מדליקין בפתחי הבתים ובחצרות אבל האידנא שמדליקין בפנים בבית כל אורחים היינו אפילו נשוי שבביתו מדליקין עליו בודאי ג״כ צריך להדליק בעצמו בכל גווני דמי יודע באפסיא אם יש לו אשה בבית שמדלקת עליו ואתו למיחשדיה וגם להשתתף בפריטי אינו מועיל משום דכיון שהמנהג בהיום שכל אחד מדליק בבית בפ״ע אתו בני הבית לחשדו ומסיק המ״א שאין להחמיר כדבריהם כ״א בשיש לו עכ״פ חדר בפ״ע אבל אם אין לו חדר בפ״ע יכול לסמוך אאנשי ביתו שהדליקו עליו בביתו או אפריטי ועיין לעיל בסוף סק״ג שכתבנו דבשיש לו בר נכון יותר להדליק בעצמו ועיין לעיל בסימן תרע״ו שהבאתנו כמה פוסקים שסוברין דבשהוא סומך על אנשי ביתו אף שיוצא בזה ידי בר חנוכה מ״מ כשרואה אח״כ בר חנוכה יש אומרים שצריך לברך שעשה נסים ועי״כ נכון יותר להדליק בעצמו אפילו בר אחד ולא לסמוך על קולא זו ועיין לקמיה בס״ג מה שנכתוב בזה: (ח) צריך להדליק וכו׳. וכיון דבזה ההדלקה אינו אלא משום חשדא (עז) י״ל דלא יברך אם יודע שמדליקין עליו בביתו אבל אם אין מדליקין עליו בביתו (יז) צריך לברך דכיון שהוא מדליק בעצמו בודאי אינו משתתף עמהם בפריטי ואל עליו מדינא חובת הדלקה: (ט) אף על פי שאותו בית וכו׳. טעמו שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק שאין העולם יודעין שאוכל במקום אחר [טור]: (י) האוכל אצל אביו. ואפילו (יח) אוכל אצלו בקביעות כיון דהטעם משום חשד: (יא) וי״ל דבזה״ז וכו׳. ועיין באחרונים שכתבו דגם הדעה ראשונה מודה בזה״ז דכיון שמדליקין בפנים ליכא חשדא מעוברים ושבים אלא מבני הבית והם יודעים שמדליק במקום שאוכל (יט) או משתתף עם בעה״ב שם: (יב) במקום שאוכל. דמקום אכילתו עיקר. ודוקא לענין אכסנאי הנ״ל שאין ביתו אצלו או לענין כן הסמוך על שולחן אביו (כ) אבל מי שסועד אצל חבירו באקראי אינו שם בית באותו העיר צריך לילך לביתו להדליק שם בר חנוכה ואם אינו רוצה לזוז ממקום שסועד יצוה לאשתו שתדליק עליו בביתו ומ״מ מצוה בו יותר מבשלוחו ועיין בבה״ל: (יג) קטן שהגיע לחינוך וכו׳. לפי מה שפסק המחבר בסי׳ תרע״א ס״ב דאפילו המהדרין מן המהדרין אין מדליקין רק בר אחד לכל אנשי הבית ורק שמוסיפין והולכין בכל יום בר אחד יותר ע״כ מיירי כאן שהקטן הזה יש לו בית בפ״ע וע״כ צריך להדליק ולברך אבל לדידן דנהגינן שכל אחד צריך להדר ולהדליק בפ״ע א״כ גם הקטן הזה צריך בכל גווני להדליק בפ״ע והכי פסק הרמ״א לעיל בסוף סימן תרע״ה אבל דעת הש״ג והמאירי דאפילו א״ל לאבך הקטן להדליק בפ״ע אם לא שיש לו בית בפ״ע: (יד) כי חייב לראות. זה סותר (כא) לסימן תרע״ו ס״ג דסובר שם דבשמדליקין בביתו א״ל לברך על הראיה ודין דבאן הוא מן המרדכי ושם סתם המחבר בשאחרי פוסקים שחולקין עליו (כב) ולכן לדינא אין לנהוג כן להדליק בברכה אא״כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ובמש״כ רמ״א אא״ז ועיין

ח) יאמר

שער הציון

(עו) מתה״ם: (עז) הכה״ג והפר״ח סוברין דלא יברך והמ״א ועוד כמה אחרונים מחלקין מההיא דתלר: (יז) הבראת הגאון ר״ב פרייזיקל (ויש שם ס״ם בדפוס) והדין עמו: (יח) מ״א: (יט) היינו לענין אכסנאי אבל לענין כן אם הוא סומך על שולחן אביו בקביעות הרי הוא בכלל בר אים ובאיתו וא״ל להשתתף אם לא שרוצה להיות ממהדרין בר לבל אחד [כן מוכח מן מהרי״א בשם א״ח המובא בב״י וכ״כ הפ״א בריש הסימן] וכ״כ הפמ״ג ומדברי הפר״ח מוכח דהוא סובר דצריך לאשתתופי אח״כ מצאתי כמאירי דהתם׳ סבר כפר״ח והוא חולק עליהם [ויש שם ט״ם דמוכח]: (כ) מ״א וט״ז וש״א: (כא) הפר״ח והגר״א. והמאמ״ר מיישב בדוחק דדעת המחבר דשאני התם שהוא במקום ישראל ורואה הנרות דבאין שפטור מפיקר המצוה פ״י שמדליקין עליו בביתו וא״ל להדליק וגם רואה נרות תבינו ולא בפי לאדלוקי כדי לראותם אין לו לברך על הראיה כיון שפטור מפיקר המצוה להייבו ההדלקה ברם הכא שהוא במקום שאין שם ישראל ואינו רואה הנרות אע״פ שמדליקין עליו בתוך ביתו מ״מ חייב הוא לראות הנרות ומאחר שצריך להדליק כדי לראות הנרות מדליקין בברכות וגלעוה להדליק ומפני שלא היה בדור לו להמחבר סברא זו לפיכך כתבו בשם א״א ע״ל ולדינא טובאי אין לנהוג כן כמו שכתבתי בפנים: (כב) פר״ח ולבושי שרד:

ונמי אסרו כנ"ל, וכן נמי עבילה לא אסרו כלל משום גרמה כמתקן, אבל נמי תקיעת שופר דכבר אסרו בשבת, י"ל שגם בר"ה שלא במקום מצוה אסרו, וגם על ראיה ראשונה יש לי לדון, דמנ"ל דברי משום הואיל אף במקום שנא לצורך כלל, דהא מתוס' כתובות (ז' ד"ה מתוך) משמע דהואיל ומתוך הדא סברא הוא, וא"כ כיון דמתוך לא ברינן לכתחלה אלא במקום צורך מצוה קנת גם משום הואיל כן, וגם בדינא דספק תקע יש לדון, דלכאורה קשיא דנפי מאי דאמרינן כתובות שם לר"פ מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך נמי יו"ט, וכן פסקו רוב הפוסקים לגר מהרמב"ם, וכן מסיק הפר"ח חו"ח (סי' תנ"ה) דבאמת אף בשאר מלאכות אמרינן מתוך, א"כ קשה דהא רב אמי דהוא בתרא מסיק שבת (קנ"ב ע"ב) דלכך מילה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט, משום דהוי עשה ול"ת, קשה נמה לא יהא מותר משום מתוך. וע"כ נ"ל דגם במצוה צריך להיות צורך היום קנת, א"כ קשה הינה בודאי שלא בזמנו הא בספק שלא בזמנו, כיון דמדרבנן עכ"פ חייב כ' התוס' ד"ה מתוך דהוי שפיר צורך, א"כ למה לא ידחה ספק מילה שלא בזמנה יו"ט משום מתוך. וגראה לפע"ד נתרץ, בסברת התוס' שם ד"ה אלא מעתה, דדוקא בדבר הרגיל אמרינן מתוך, א"כ י"ל גם לענין דידן בסברת הואיל ג"כ הך סברא, דבשלמא לענין ספיקות דידן שמספקא לנו מהו התקיעות והשבריס, ע"כ ברינן אף לעשות שניהם דהא לעולם אין בספק, אבל אם ספק שמע ספק לא שמע דהוי דבר שאינו רגיל, אולי לא יהא שרי, יסברא דידיה כיון דמדאורייתא חייב אין יוליא אותו משום ספק איסור דרבנן, זה אינו מוכרח דהא עקרו בשבת חיוב דאורייתא משום שמא יעבור, א"כ גם בר"ה בשלמא בודאי הא חזינן דהתורה חייבתו, אבל בספק [בפרע אי אמרינן רק מדרבנן לחומרא], י"ל שפיר דאסור, ויש לו בזה הרהורי דברים הרבה אך מחמת נחיצת מוכ"ז כאשר יספר קנרתי ואו"ש למר ולתורתו, כסאו יהא נכון, כאות נפש כתר"ה ונפש הצעיר מתלמידיו, הרואה לשתות בצמא את דבריו. יום ב' תבא נ"ב לפ"ק.

דברי אליעזר יצחק בהגאון מ' הלל זללה"ה מוולאזין
(שו"ת חוט המשולש סי' נ')

סימן טו

ביאור דברי התוס' ריש סוכה

[סוכה דף ב' ע"א תוס' ד"ה] סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן כו', הקשה מהרש"א דאמאי לא מפרשינן בחמת סוכה דאורייתא תנא פסולה אף דיעבד, מבוי דרבנן קתני ומעט דאינו אלא לכתחילה, ע"ב.

נראה דס"ל לתוס' אי הך הוקא בחמת, א"כ אפשר לפרש דה"ע דמבוי ... בסוכה שאין דפנות מגיע לסכך, אבל מבוי בדפנות מגיעות לקורה, לכבי אינו אלא לכתחילה, מזה הוכיחו התוספות דהפירוש אינו אלא טעות, וא"כ ליכא למימר הך מילתא דמשמע ני' דאפילו בדיעבד פסולה, וא"כ א"א לפרש הכך מילתא קאמר, ואע"ג הכך קושיא קשה, דמקשה מסוכה למבוי, אי לא בחמת יש חילוק בין הך להך וכמו שכתבנו.

סימן טז

תשובת הגאון המפורסם מוהר"ר דוד אב"ד נובהרדוק בעמ"ח גליא מסכת לרבינו (*) בענין הדלקת נר חנוכה

ב"ה א' וישב בק"ק נאווהרדק לפ"ק.

אברהם הוא אברהם אדם גדול בענקים ללמד לעמו תורה וחוקים תורתו אחרים דולים ומשקים אמרותיו טהורים כזהב מזוקקי', ה"ה אהובי רחימי וידידי הרב המאה"ג החריף המפורסם בכל קצוי ארץ כבוד שמו כמוהר"ר אברהם אבלי מ"ץ דק"ק ווילנא יצ"ו.

בשנה דאשתקיד הלעתי לפני רופכ"ת אשר חדשתי בר' חנוכה, ע"פ מה שכת' (א) על התוספות שבת כ"א ע"ב, ד"ה והמהדרין וכו', ע"פ שיטתם דסברי התוס' דכל בני החצר מדליקין על פתח החצר, א"כ הו ליכא הכירא, דיסברו דיש כל כך בתוס בתוך החצר. ומעכת"ה שיכל את ידו לתרץ זאת ע"פ מאי דהערותי עוד שם, ע"פ סברות מוהר"א מפרג, שהביא (ב) הד"מ דאפשר לעשות היכר שידליק כ"א בשורה בפני עצמו. וע"ז כ', שחדא מהורן באידך, דהתוס' סברי דכל בית ובית מדליק בשורה בפני עצמו, אך כל בית עם בני בית שלו מדליקין בפשיטות כולן בשורה אחת, כדי שיהי' היכר שעושין כן משום הידור להדליק נר לכתו"א, ולא יאמרו שיש כ"כ בתים בתוך החצר. ולפי"ז לק"מ, לא קושייתי, ולא קו' מוהר"א מפרג, עכת"ד. **לפום** רהיטא, דבריו מתוקן[ים], אבל לא נודקים, כי הנה התוס' הוכיחו שם סברתם בד"ה מצוה להניחה וכו', דכל הבתים מדליקין כולן על פתח החצר מבחוץ, ממאי דאמרינן לקמן [כ"ג ע"ב], גר שיש לו ב' פיות עולה לב' בני אדם משמע לב' בעלי בתים וכו', ע"ש. (ובאמת (ג) רש"י מפרש שם דקאי על מהדרין, אבל להתוס' הוה משמע כפשטא דקאי על ב' בתים). ולפי סברות רומכ"ת, דזה פשוט ליה עפ"י שיטת התוס' שם ד"ה מצוה שכל הבתים מניחים על הפתח החצר, א"כ שוב אין היכר על מספר הלילות, דשמא כך הוא מנין הבתים, ומה הועילו התוס' בתקנתם, עיי"ש.

(כ) או"ח סי' תרע"א וכ"ה ברמ"א שם ס"ב, שבזמנינו שמדליקין בפנים, יש אפשרות לכל אחד להדליק במקום מיוחד ואיכא היכרא.

(ג) ועיי"ש במהרש"א שאכן נתקשה מניין להתוס' לנטות

באר בשדה

(*) תשובה זו נמצאה בספריה הלאומית בירושלים מאוסף שוודרון.

(א) בספרו גליא מסכת או"ח סי' ו' מבוארת קושיתו על מה שהכריחו התוס' שמהדרין שניים אינם מוסבים על הראשונים, דא"כ אין היכר למספר הלילות, דאולי כך יש בנ"א בבית, וקשיא

שיהי' חל מצות שחיטת הקרבן על בעל הקרבן, ודווקא סמיכה חל על בעל הקרבן, ולא נעשה ע"ז שליח מעולם.

ובאמת לאחרי שנחי מכתבי בשנה דאשתקיד, הערמקתי שוב עיוני בסוגיא זו, והוספתי עוד בה כמה דברים נכונים, כמדומה כי שלא ענה עם שולחן מלכים נפני רומכ"ת במכתבי שם שלא ביארתי הכל שם כראוי, כי דברי הע"ז הנ"ל מגומגמין מאד, במאי דדימה הדבר לבהמ"ז כנ"ל. ועוד קשה, דמתחילה כ' דאורח יכול להדליק בפ"ע, כי זהו ענין הידור האמור בש"ס, ואח"ז דימה זה לבהמ"ז וא"כ איך נאמר בש"ס ענין הידור בזה. ועוד ר"ז אמר [שבת כ"ג ע"א] מרים הוה משתתף בפריטי, ולמה הי' לו זה, הי' לו לנקש את בעה"ב שיוציאו (יא). אלא הכל ברור כמו שכ', דאין שייך א' להוציא חבירו אלא בברכות, אבל לא בעשיות המצוה. וכבר איתא סוכה מ"ו דחד מ"ד סובר דליכא כלל ברכה בנ"ת, ועיקר[ה] ענין עשיות המצוה.

וכבר חקרתי במצות נ"ת, אם היא חובת גברא, או חובת בית (יב), ראיתי בהר"ן שכ', על הא דאמרו [שבת כ"ג ע"א] אורח חייב בנ"ת, ומקשה פשיטא, ומתרץ דה"א מי שאין לו בית פטור כמו מזוזה, משמע דלפי האמת הוי חובת גברא. ועדיין קשה, הי' לו לומר אף מי שאין לו בית חייב בנ"ת, ולענין מאי קאמרי דין הזה בגוונא דאכסנאי, וברא"ש [פ"ב ס"ח] מתורץ זאת, [ד]השיב דבא להשמיענו דאינו נכלל ונפטר בכלל בני בית, ע"ש. אבל ראה בתוס' סוכה מ"ו ע"א, דמש"ה תיקנו ברכה לרואה, משום דמי שאין לו בית א"א לקיים מצוה זו, אף דבמזוזה ג"כ פטור מי שאין לו בית ולא תיקנו ברכה לרואה, משום דנ"ת יש בה חביבות פרסומא ניסא, ע"ש. ומשמע בפשיטות דהוה חובת בית, רק משום חביבות הנס הכניסו עול כל אדם במצוה זו כל מה דאפשר, ואמרו אורח שיהא בפריטי דא"א לו לקיים מצוה זו בפ"ע דהא אין לו בית, וא"ש דר"ז הוה משתתף. וק' אמו ר"ז קמלן הוה לקמן בעסק מצוה זו, ולא הי' לו כסות למכור ולקיים מצוה זו בתיקונו. ועוד אי' בסי' תרע"ו [ס"ג], דעיקר ברכות הרואה, לא נתקנה אלא כשלא הדליק בלילה זו, ואינו עתיד להדליק, ולא דלקו עליו בביתו, וקשה אמו בגברא ערעלאי עסקינן, שאין לו כסות למכור ולקנות עבורה גרות להדליק אלא אחד מהפתחים אשר רואה שם הגרות. אבל לפי הנ"ל ניחא, דעיקר הדלקה לא שייכא אלא למי שיש לו בית. וכן דיקא לי לישנא דהרמב"ם [פ"ד מהל' חנוכה ה"א], שכ' מצוה שכל בית ובית וכו', רק משום חביבות פירסומא ניסא, אמרו רז"ל דכל אי"א יכנים את עולו להיות לו אחיזה בעסק מצוה זו, ולפיכך אכסנאי הנמצא אצל בעה"ב בשעה שבעל הבית מדליק, מצאו לו חז"ל תקנה שיהי' נאחז עם בעה"ב בפריטי, לפי שבאכסנאי א"א לו לקיים מצוה זו יתהף א"ע עם בעה"ב שמקיים אותה כתיקונו, ואם לא נמצא באותה שעה שהדליק בעה"ב את גרותיו, דהיינו שבא בספינה כמו שכ' הר"ן והרשב"א, אזה תיקנו ברכות הרואה, וכל זה אורח שאין לו בית, אבל אורח שיש לו בית, ומדליקין עליו בתוך ביתו, וא"כ יש לו אחיזה קצת בערך מצוה זו פטור מכל וכל. ויפה כ' הגאון [בביאור הגר"א], דהך דיעה י"א שהובא בשו"ע סי' תרע"ז סי' ג', דמחוייבין להדליק אפילו על פתח העכו"ם, פליגא על מאי דאמור סי' תרע"ו [הנ"ל], דאין שייך הדלקה בלא בית, ע"ש. עפי"ז הוצא לי דלא אמרו אכסנאי חייב בנר שבת דהוה תדירא עפי. ולפי הנ"ל ניחא דלא שייכא הדלקה [בלא בית], אלא בנ"ת משום פירסומא [ו]חביבות הנס, כמו שכ' התוס' בסוכה, ורא"ה בשו"ע סי' רס"ג סי' ז', בשם הגהת מרדכי, דאף בשבת אורח מתתף בפריטי. ולדעתי יש לפקפק ע"ז, דאם באנו ללמוד זה מזה, א"כ נילף גם לעשות הידור של הנוכה

באר בשדה

דין זה מקרא דשחטו אותו דפסח, ש"מ שצריך שליחות, ובלא"ה לא מהני, ועי' רש"י פסחים דף ז' ע"ב שכתב להדיא „דהבעלים נצטוו לשחוט כדכתיב וסמך ידו ושחט". ובמנחת ברוך סי' י"ג הק' ממנחות דף י"ט ע"א דלרבנן לא דרשינן וסמך ושחט, ואפילו לר"ש מקיש רק לענין זרים, אבל לא למצוה על הבעלים, וראה גם ברש"ש פסחים שם שעמד בזה. וכתב המנח"ב דדברי רש"י נכונים, ואין כונתו להקיש שחיטה לסמיכה, דא"כ לא תועיל שליחות בשחיטה כמו שלא מועילה בסמיכה, אלא כוונתו דכמו דאיכא מצוה על הבעלים לסמוך, איכא מצוה לשחוט, אבל פשוט ששליחות מועילה, ועכ"פ מבואר דבעינן שליחות, ועי' פנ"י והמקנה בשם פמ"א בקידושין שם שהוכיחו מחולין דף י"ג ע"ב דעכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל, וקרבנותיהן נשחטים ע"י ישראל אע"פ שאין שליחות לעכו"ם, ש"מ שא"צ שליחות. ופנ"י העלה לחלק בין פסח לשאר קדשים, ובטיב גיטין הנ"ל הביא מחולין שם דנסתפקו אם יש לקטן מחשבה לשחיטת קדשים, ש"מ דבלא"ה מהני אעפ"י שאינו נעשה שליח. וכן הביא מירושלמי קידושין פ"ב ה"א דאף בפסח ל"צ שליחות, וראה גם בפנ"י שהביא הירושלמי, ולדעתי היא פלוגתת התלמודים. ובעיקר הראיה מקרבן עכו"ם, עיין בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רצ"ו שכתב שאע"פ שנאמר שהמצוה על הבעלים, אין זה ענין להכשר הקרבן, ובעכו"ם הקרבן כשר אע"פ שאין המצוה על הבעלים לשחוט, ועיי"ש גם בסי' רצה. ובבאר יצחק סי' כתב שרק לישראל שיש לו זכות בקרבן לכפרה או לאכילת בשר, איכא מצוה לבעלים, אבל לעכו"ם ששלמים שלהם הן עולות וכפרה לית להו כמבואר בהג"א פ"ק דב"ב, א"כ לית להו זכות בקרבן, וממילא ליכא מצוה לבעלים. ועיין במנח"ב הנ"ל באורך.

(יא) לכאורה אדרבה, כיון שבעה"ב מוציאו ש"מ שמהני שליחות, ומה שצריך להשתתף בפריטי הוא דין בפ"ע דבעינן שמן שלו וכמבואר ברמב"ן ור"ן פסחים דף ז' ע"ב שמשום כך מברכים להדליק ולא על הדלקת, וצ"ע. וראה אגודת אזוב (לרז"נ מביאלא) ענין נר חנוכה אות ט'.

(יב) לכאורה י"ל דחקירה זו תלויה בפלוגתא דהרמב"ם ורמ"א הנ"ל דלהרמב"ם הוי חובת בית, ומש"ה שגי בהדלקת בעה"ב, אבל להרמ"א הוי חובת גברא, וע"כ כל אחד מדליק, שו"ר בקונטרס חנוכה ומגילה שכ"כ והאריך עוד בחקירה זו, ובכמה דברים כיון לתשובה שלפנינו, ברם בדברי הר"ן פי' באופן אחר, עיי"ש וע"ע שפת אמת בסוגיא שם שבת כ"א ע"ב מש"כ בחקירה זו.